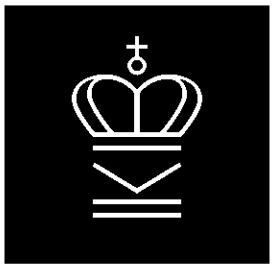

Digitaliseret af / Digitised by

DET KONGELIGE BIBLIOTEK

THE ROYAL LIBRARY

København / Copenhagen

For oplysninger om ophavsret og brugerrettigheder, se venligst www.kb.dk

For information on copyright and user rights, please consult www.kb.dk

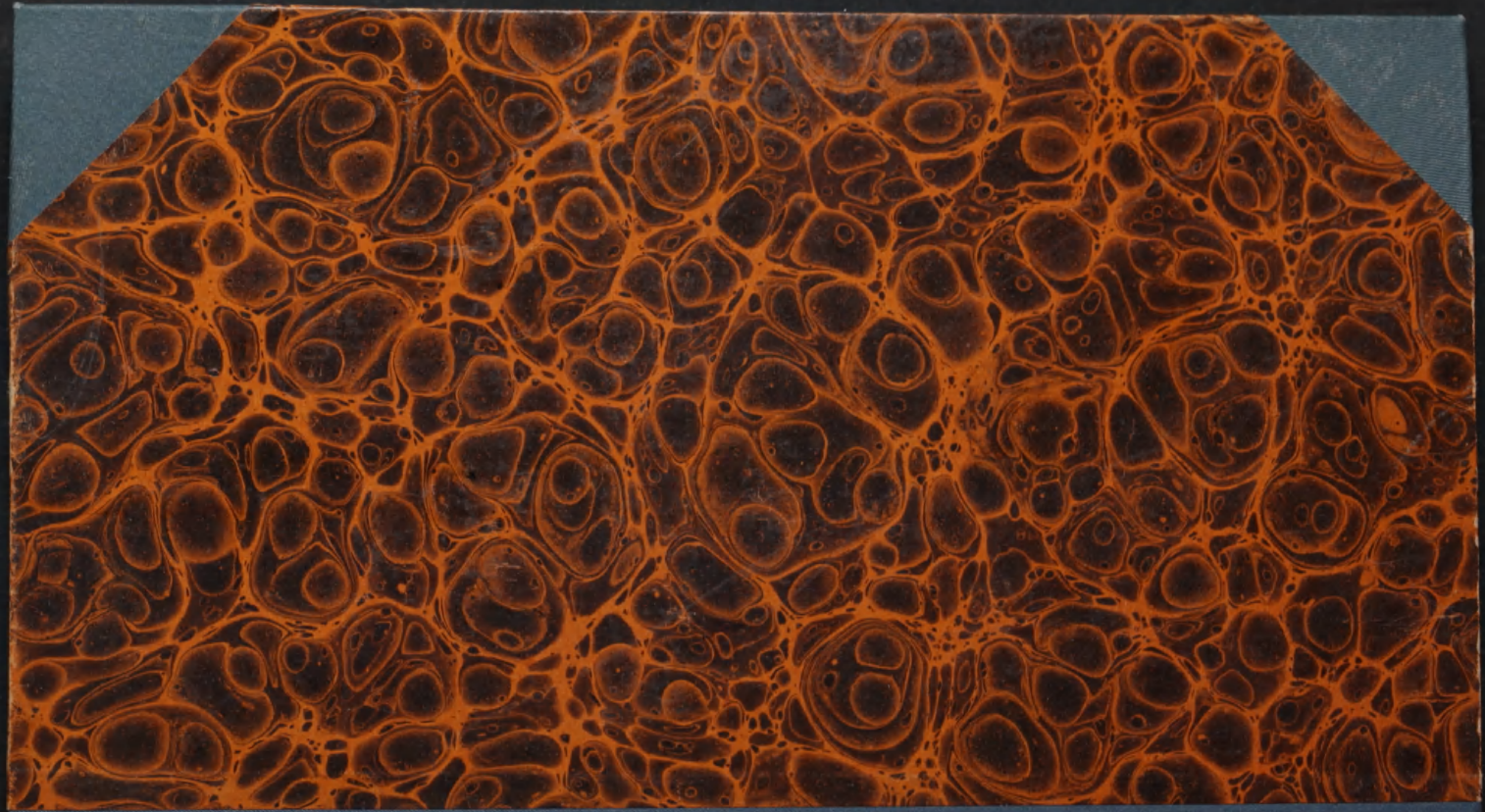

40, II-518

DET KONGELIGE BIBLIOTEK
DA 1.-2.S 40 II 8°

1 1 40 2 8 01730 8

+REX

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

5te Tusinde.

SØNDER JYLLAND

1919. L 2588

I Hovedkommission hos O. Lohse, København. 1919.

SØNDERJYLLAND

Omslaget tegnet af
Aage Jørgensen.

Sønderjylland.

Af

Ad. Flensmark.

„Alle velbegrundede nationale
Krav skal opfyldes."
Woodrow Wilson.

I Kommission hos O. Lohse, København.
1919.

INDHOLD:

	Side
Det sønderjydske Spørgsmaal	7
Land og Minder	11
Grænsekampen	16
Tyskhedens Fremtrængen og Folkevækkelsen	21
„Datt mött wi hebben“	28
Nutidens Danskhed	32
Den brudte Ed	38
Under Fremmedherredømmet	44
Kirken. — Skolen. — Tyske Sejre. — Udvisningerne. — Optanterne og „De Hjemløse“. — „Krig paa Kniven“. — Fædrenes Jord. — Valgene. — Den danske Presse. — Foreningerne. — Aarsmøderne.	
Krigens Ofre	84
Haabet gryr	90
Mellemslesvig og Flensborg	97
Danske Sønderjyder	103
Danmarks Vaar	110

BIBLIOTHECA REGIA HAFNIENSIS

Nærværende lille Skrift, som vel bringer et Mindstemaal af, hvad enhver Dansk burde vide om Sønderjylland, er slet og ret et Udtog af nogle Foredrag holdt i Vinteren 1918—19, hvorfor det heller ikke i nogen Retning gør Krav paa at udtømme dette aktuelle og for Danmarks Fremtid saa betydningsfulde Emne.

Om det kunde bidrage til at øge Interessen for og Kærligheden til vort tabte, men snart genvundne Land, vilde dets Hensigt være naaet.

København, Februar 1919.

Ad. Flensmark.

Ret kan visne, Ret kan ældes,
Ret kan tabes, Ret kan fældes,
Haabet — Haabet lever kun.
Det er det, vi har tilbage
I de mørke Vinterdage,
Haab om Vaarens Solskinsstund.

Vi maa vente, vi maa bie,
I maa lide, I maa tie,
Sænk Jert Hoved — men hold ud!
Endnu Skæbnens Hjul kan vendes,
Endnu Frihedsbavnen tændes,
Ved et Solglimt, sendt fra Gud.

Vilh. Bergsøe.

Det sønderjydske Spørgsmaal.

Medens det store Verdensopgør rasede omkring os i de lange og trange Krigsaar, som nu snart er til Ende, laa Danmark som en lille, fredlyst Plet blandt de mange lidende og blødende evropæiske Lande.

Men selv om vort Fædreland blev sparet for Krigens Gru, saa maatte mindst 60,000 danske Mænd, omtrent ligeligt fordelt i begge Magtgruppers Hære, gøre denne Krig med: De 30,000 Dansk-Amerikanere og Frivillige i Ententens Hære og de 30,000 *danske* Sønderjyder i Centralmagternes.

Men var de end derude i Larmen, alene stod de ikke, men store Dele af vort Folk stod bag dem.

Meget kunde vi ikke gøre; men vore Tanker fulgte dem i deres Færden derude i de triste Skyttegrave; og vi led med de mange Hustruer og Mødre, Kærester og Søskende i de sørgende Hjem; vi søgte efter fattig Evne at sende dem en Hjælp og en Opmuntring. Og der blev bedt for dem i vore Kirker og Hjem. Mange Kristne ydede Sønderjyderne denne Støtte, om hvilken en af deres Unge skrev til en Ven:

„Det er den bedste Hjælp, I kan yde, og den største Tjeneste I kan gøre os.“

I Krigens første Aar var der og *maatte* der i det nevtrale Danmark være stille om den sønderjydske Sag; men i Frankrig og England udgav man Pjeser og skrev Artikler om Slesvig, og ogsaa i Sverige saa vi Gang paa Gang Sympatitilkendegivelser overfor „*Nordens Forpost imod Syd*“.

Henimod Midten af Oktober 1918, da den afgørende Vending i den militære Situation var øjensynlig, begyndte man overalt i Landene at drøfte de uløste nationale Problemer; der fremkom nu i den svenske og norske Presse et stedse stigende Antal Bladartikler om Sønderjylland, og i Løbet af faa Dage var vore hjemlige Blade med. Vi saa, hvorledes Dagbladene og Tidsskrifter af alle politiske Farver var enige om, at ogsaa det slesvigske Spørgsmaal var sin Løsning nær. Og alle hilste med Glæde Sønderjyderne, som i de tunge Udlændighedsaar havde holdt tapper Stand mod Prøjservælden, velkommen hjem!

I Løbet af kort Tid tog ogsaa vor Regering og Rigsdag Stilling til Sagen.

Ved det hemmelige Møde paa Kristiansborg Onsdag den 23. Oktober vedtog man jo som bekendt den senere offentliggjorte Resolution, hvori det om det slesvigske Spørgsmaal hedder, at man „er enig om, at det danske Folk knytter sine nationale Forhaabninger til en retfærdig Gennemførelse af det af begge de krigsførende Parter godkendte Nationalitetsprincip: Folkenes Selvbestemmelsesret“.

Denne Resolution blev énstemmigt vedtaget, og hermed var Sagen lagt i den danske Regerings Haand, og gennem Rigsdagen stod hele det danske Folk bagved.

Samme Dag, Onsdag den 23. Oktober, talte Rigsdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle i den tyske Rigsdag og krævede „som Repræsentant for den danske Befolkning i Nordslesvig i Rettens og Retfærdighedens Navn Gennemførelse af § 5 i Pragfreden og dermed ved Fredsslutningen en endelig Løsning af dette Spørgsmaal paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret".

Og den 24. Oktober erklærede Udenrigsminister Dr. Solf i den tyske Rigsdag:

„Efter at vi har antaget det Wilsonske Program som Grundlag for Verdensfreden, vil vi i alle Retninger og i alle Punkter opfylde det loyalt og i Retfærdighedens og Billighedens Aand."

Tyskland havde nu tabt den Krig, det selv havde paabegyndt. Fire Aars Lidelse og Ødelæggelse var forbi; men da alt Haab var ude for Bismarcks og Wilhelm II's Rige, Militarismens og Despotiets Tyskland, — da endelig lød det, omend nødtvungent: „i Retfærdighedens og Billighedens Aand".

Nu er det sønderjydske Spørgsmaals Løsning nær. Alle taler derom Nord og Syd for den nuværende, unaturlige Grænse. Fredskongressen vil behandle ogsaa vort Krav, vor Ret; og Møde paa Møde bliver der holdt om Sagen baade i Sønderjylland og i Kongeriget.

De, der før har levet med i den Sag, er de mest

ivrige; men alle er med; alle vil høre om Sønderjylland i denne Tid, vide Besked om Landet og dets Befolkning, dets Historie og Geografi, og om den nationale Kamp og dens Mænd.

Og den, som sætter sig ind i denne Sags Historie og lærer de mange store og helstøbte Personligheder, som har været knyttet til den, at kende, vil derigennem faa megen Glæde og berige sig selv.

Land og Minder.

Sønderjylland er det ældgamle danske Landskab mellem Kongeaaen og Ejderen. Fra den sandede og ufrugtbare Højderyg, som fra Nørrejylland strækker sig ned gennem Slesvig, skraaner Landet jævnt mod Vest, til det ved Vesterhavskysten møder Marsklandets udstrakte grønne Flader, hvor Køer og Faar i titusindvis græsser paa begge Sider af Digerne. Inde i Landet findes Heder og Moser og godt Agerland og ude ved Lillebælt det frugtbare østjydske Landskab, som med sine skønne Skove og bugnende Kornmarker „bugter sig i Bakke, Dal" omkring de dybe, blaanende Fjorde.

Og de utallige levende Hegn langs Vejene og mellem Markens Fenner giver det hele det uforglemmelige Præg af Hygge og Ro, som er saa karakteristisk for det østslesvigske Landskab.

Øerne Aarø, Als og Barsø ved Østkysten af Slesvig har samme Natur som denne, medens Vesterhavsøerne Rømø, Sild, Amrum, Før, Pelvorm og Nordstrand overvejende er opfyldt af Klitter eller Marsk.

Og Sønderjylland er med Naturens afvekslende Præg et smukt Land.

Hvad er skønnere end Sejlturen fra Faaborg Syd om Als til Sønderborg og derfra videre gennem det smalle Alssund og Alsfjord til Aabenraa? Eller fra Sønderborg gennem Flensborgfjordens skovklædte Kyster forbi Broagerland med den gamle tvetaarnede Kirke og det venlige Lyksborg til Sønderjyllands Hovedby, Flensborg, som terrasseformigt hæver sig paa begge Sider af det smalle Vand? „Kronen i det danske Riges Skønhed" kalder Digteren Goldschmidt med fuld Føje denne sidste Sejltur.

Ja, Flensborg, Dronning Margretes og Kong Frederiks By, hvad rummer ikke den for os Danske?

Her taler Minderne stærkt til os om gode og onde Tider. De gamle Kirker og de mange ejendommelige Bygninger, ikke mindst Nørreport, bærer Bud om de Tider, da der gik Ry af Flensborgernes Troskab mod Danmark.

Hernede finder vi ogsaa Lorens Frølichs dejlige Billeder „Dannevirke bygges" og „Valdemar Sejr giver Jydske Lov".

Paa den gamle Kirkegaard med det smukke antikke Kapel fra den danske Tid finder vi Kæmpegraven med de 51 Mindestene for de faldne, — og de lange, lange Fællesgrave.

Her hviler 2000 Danske fra Isted, Mysunde og Sankelmark.

Deres Gravmæle, Isted-Løven, ja, den slæbte Fjenden bort i 1864; nu staar den nede i Kaserne-

gaarden i Lichterfelde ved Berlin — blot med nye Relieffer paa Fodstykket(!).

Paa den ene Side læstes: „*Isted.* Det danske Folk rejste dette Minde"; paa den anden stod Carl Plougs Vers:

„Trofaste Kæmper i Farens Stund
Mandig har værnet vor Odelsgrund.
Troskab skal Vagt ved Graven være,
Manddom skal skærme vor Arv og Ære."

Eller en Tur over Dybbøl-Bankerne! Endnu kan vi finde Stederne, hvor de 10 Skanser laa i 1864.

Særlig oppe fra den gamle historiske Dybbøl Mølle (vort „nationale Monument" i Sønderjylland, hvor vi ellers ingen maatte rejse), rækker Udsigten milevidt:

Mod Nord naar den til Aabenraa Fjord. Over Alsfjord og Alssund ser vi Als og over denne Ø flere Steder endogsaa Fyn. Nede ved Bakkens Fod ligger Pontonbroen, som fører over til Sønderborg med Slottet, hvor Kristian den Anden sad fangen. I det Fjærne har vi Angel, og Nord for Geltingbugten Østersøens uendelige blaa Flade. Mod Syd Vemmingbund med de prægtige Gammelmarkklinter, og over Nybøl Nor Graastens Skove. Over alt hæver sig hvide Kirker og gamle Møller, som tegner sig skønt mellem Sundeveds Tusinder af levende Hegn. Men midt i al Naturens Skønhed glemmer vi ikke, at vi træder paa hellig Jord; thi Grav ved Grav minder os om den Dag, da, som Carl Ploug siger, „Dybbøls stolte Bakkekam blev rød af Blod, men ej af

Skam.“ „Den 18. April 1864“ lyser os i Møde fra de mange Mindestene.

Syd for Flensborg taler Lyrskov Hede om Kong Magnus den Gode og hans Sejr over Venderne. Og Istedegnen kalder den 25. Juli 1850 frem i vor Tanke.

Vi mindes den tapre Læssøes sidste Ord: „Lad mig ligge; men vil I gøre Eders Oberst en Tjeneste, saa tag Skoven og bring min Moder en Hilsen.“ Og de tog Grydeskov.

Men *vi* opsøger Stederne, hvor han og General Schleppegrell fandt Heltedøden.

Bilskov Kro, hvor Krigsraadet blev holdt før Slaget ved Isted, passerer vi paa Vejen Syd paa; og ved Sankelmark ligger det smukke Mindesmærke for „Venner og Fjender“.

For hvert et Skridt vælder Minderne frem, og Naturens frodige Skønhed giver dem Liv.

Helt nede ved vort Folks Sydgrænse, Slien—Danevirke, hæver Slesvig Domkirke sit ranke Spir. Her har vi Brüggemanns prægtige Altertavle og Kong Frederiks I's Grav; og i Regeringsbygningen i Slesvig By Frølichs Billede: „Frederik IV hyldes af Sønderjyllands Stænder paa Gottorp“. Raadhuset rummer Slesvigs Stændersal, hvor Peter Hjort Lorentzen „talte Dansk“, og Slien gemmer paa Mindet om Kong Eriks ulykkelige Død.

Det gamle Dannevirke, som fra Slien strækker sig milevidt over mod de sumpede Egne i Vest, vidner om tidligere Slægters Daad til Danmarks Værn.

Her prædikede Sct. Ansgar for første Gang

Evangeliet om Verdens Frelser for Nordens Folk, og her opførte han den første kristne Kirke i Norden.

Ovre paa Vesteregnen i Landsbyen Gallehus staar de to Mindestene med Aarstallene 1639 og 1734 og vidner, at her fandtes Guldhornene, som alle Danske kender, besunget som de er af vore største Digtere.

Det skønne Slesvig er Mindernes Land — men mere end det. Endnu lyder vort Modersmaal i store Dele af denne Landsdel, som fra ældgammel Tid folkeligt, sprogligt og kulturelt var vor.

Grænsekampen.

At Sønderjylland er et ældgammelt dansk Land har selv Tyskerne — omend tit uforvarende — Gang paa Gang maattet indrømme.

Den tidligere prøjsiske Overpræsident, Friherre Wilmowski omtalte saaledes i en Tale, som han den 14. November 1901 holdt i Rendsborg, den saakaldte holstenske Port, som lige indtil Aaret 1806 stod dernede i Ejderbyen og som paa en indmuret Sten havde baaret Indskriften: EIDORA ROMANI TERMINUS IMPERII, Ejderen er Romerrigets Grænse. Nu glædede den høje Herre sig over, at Danmarks Grænse var flyttet op „til den blinkende Kongeaa".

Men Stenen, som den Dag i Dag findes paa Københavns Tøjhus, er et stærkt Vidnesbyrd om den Kendsgerning, *at Grænsen fra gammel Tid gik ved Ejderen.*

Og gaar vi saa langt tilbage i Historien, som vore Kilder overhovedet tillader, vil vi finde, at Sønderjylland og Danmark var eet. Eller rettere Sønderjylland var en Del af Danmark.

Det var det samme Folk, som boede i hele Nor-

den i den ældste historiske Tid. Det samme Sprog taltes af alle Nord for Danmarks og Nordens gamle Sydgrænse, Skovene mellem Slien og Ejderen. Nord for boede vore Forfædre, Syd for de fremmede Folk.

Da det gamle tysk-romerske Kejserrige havde undertvunget Folkeslagene Syd for Ejderen, standsede det her. Danmark har altid været et frit Land. Den tyske Historieskriver Adam af Bremen, som levede ved Aar 1000, omtaler da ogsaa Danmark saaledes, at Folkegrænsen gaar ved Slien, Rigsgrænsen ved Ejderen.

Og vor egen Historieskriver Saxo Gramaticus regner ligeledes Ejderen for Danmarks Grænse og betragter Sønderjylland som en Landsdel ganske som Sjælland og Skaane. Forøvrigt viser Historien jo, at baade Kejser Karl den Store og Kejserne Konrad den Anden og Sigismund har anerkendt, at deres Magt kun naaede til Ejderen.

Alle Stednavne ned til Slien viser tilbage til vort gamle nordiske Sprog; det var vore Folk, som gav Landet Navn.

De mange gamle Runestene siger det samme, alle fortæller de paa vort Sprog vor Historie. Og intetsteds i Norden har man fundet flere end netop i Sønderjylland.

Af mange andre Vidnesbyrd vil vi kun nævne et endnu: Dannevirke. Denne gamle Vold, som omkring Aar 800 paabegyndtes af Kong Godfred, som hundrede Aar efter med hele Folkets Hjælp fuldførtes af Dronning Thyra Danebod, og som senere udbedredes af Margrete Fredkulla og Kong Valdemar, den lig-

ger nu som det mægtigste Vidnesbyrd om Landets ældgamle Danskhed.

Men trods alle Vidnesbyrd er det ikke mindre sikkert, at en betydelig tysk Indflydelse ned gennem Tiderne kom til at gøre sig gældende.

Fra den allerældste Tid hører vi om Grænsestridigheder. Allerede i Aaret 974 tog Harald Blaatand saaledes Holsten. Snart var det os, der var de sejrende, snart vore Naboer; men stadig var der Kampe, og Gang paa Gang blev det bestemt, at Ejderen skulde være Grænsen.

Det var efterhaanden blevet Skik, at Danerkongens ældste Søn styrede Sønderjylland som et selvstændigt Len. Man optog Hertugtitelen, og Hertugerne skulde altsaa forsvare Landet mod Indfald Syd fra.

Da Kong Knud den Sjette var Konge, erobrede Danskerne under hans Broder, den senere Valdemar Sejr, trods alle Grænseaftaler atter Holsten og Landet helt ned til Elben.

I Slutningen af Valdemar Sejrs Regeringstid fik Holstenerne deres Land tilbage; men da var der allerede sket ubodelig Skade, idet Kongens Søn, Hertug Abel, som nu var Hertug i Slesvig, blev gift med en Datter af den holstenske Grev Adolf. Han kom herved over paa Holstenernes Parti, og de holstenske Grevers Had kender vi kun altfor godt fra vor Historie. Naar vi var i Krig, faldt de os i Ryggen, og i Fredens Dage søgte de stadig at gøre deres Indflydelse gældende i Sønderjylland.

Da Erik Menved døde i 1319 og hans Broder, den

uduelige Kristoffer den 2den, blev Konge, fik Holstenerne ganske Magten i Danmark. Greverne Gert og Johan fik hele Landet i Pant.

Kong Valdemar Atterdag samlede atter Danmark, og i Aaret 1386 fik Dronning Margrete Holstenerne til at erkende, at de kun havde Sønderjylland som Len af Danmark.

Men stadigvæk var der Fejder.

I 1459 uddøde den holstenske Greveslægt, og den danske Konge kunde nu inddrage Sønderjylland som et herreløst Len. Men Kong Kristian den 1ste var meget opsat paa ogsaa at blive Hersker over Holsten; og da de holstenske Stormænd ikke vilde høre Tale om en Adskillelse af de to Lande, maatte de for at opnaa at bevare Slesvig og Holsten sammen vælge Kristian den 1ste til deres Hersker.

Paa et Møde i Ribe i 1460 blev Kristian den 1ste Hertug af Slesvig og Greve af Holsten. Men det er værd at lægge Mærke til, at det blev bestemt, at *Sønderjylland skulde være Len af Danmark*, Holsten Len af Tyskland.

Man syntes dengang, at den danske Konge havde vundet en stor Fordel og en Mulighed for at skaffe Ro ved Landets Grænse; men Lybækkerkrøniken fortæller, at „saaledes blev Holstenerne Danske, hvad deres Forfædre i mange Aar havde kæmpet imod".

I Virkeligheden havde man blot her lagt en Spire til nye Stridigheder. Kongen maatte jo nemlig give Stormændene forskellige Privilegier og blandt andet love, at Landene skulde blive „ewich tosamende un-

gedeelt" (evig sammen udelte), og dette blev et af Tyskhedens Slagord, som kan høres den Dag i Dag.

Forøvrigt blev begge Lande i 1490, 7 Aar efter Kongens Død, trods Løftet delt mellem hans Sønner, og senere hører vi om evindelige Delinger mellem Kongehusets Medlemmer.

Et stærkt Vidnesbyrd om den almindelige Opfattelse af, at Slesvigs Stilling til Danmark stadig var den samme som tidligere i Historiens Løb, har vi i *Fredsaftalerne i Frederiksborg i 1720.*

Ogsaa Holsten var blevet ophøjet til Hertugdømme, og da hvert af de to Hertugdømmer stadig blev delt mellem den kongelige Families forskellige Grene, blev Forholdene efterhaanden temmelig indviklede. Men ved Freden i Frederiksborg 1720 vendte i hvert Fald hele Slesvig tilbage til den danske Krone. Og Frankrig og England gik ved denne Lejlighed i Borgen for Danmarks Besiddelse af Slesvig til evig Tid; senere billigede ogsaa Rusland denne Ordning. At ogsaa Prøjsen var med her, men senere, tro mod sine Principper, brød sit Løfte i 1863, vil vel næppe forundre nogen!

Hertugerne af Lyksborg og Augustenborg aflagde Aaret efter Ed til den danske Konge og senere alle Godsejere, Embedsmænd og de fornemste Borgere og Bønder i Landet.

Hvad Augustenborgerne angaar fornyede i 1852 den daværende Hertug Kristian af Augustenborg dette Løfte „i sit eget og sin Families Navn".

Tyskhedens Fremtrængen og Folkevækkelsen.

Forbindelsen med det tyske Holsten øvede stadig sin Indflydelse paa Forholdene, ikke mindst i Mellemslesvig.

Særlig ved Reformationens Indførelse havde det tyske Sprog vundet en stor Sejr. De nye lutherske Præster havde for det meste studeret i Tyskland og brugte i mange Tilfælde det tyske Sprog selv i Sogne, hvor Befolkningen ikke forstod et Ord Tysk.

Kristian VI forordnede ganske vist engang, at der kun maatte ansættes Præster, der kunde baade Tysk og Dansk. Men ingen brød sig om den enevældige Konges Forordninger i den Retning.

Særlig slem var Sakseren Heinrich Fischer i Angel. Hans Prædiken lød f. Eks. engang saadan: „Har jeg ikke villet lære Jer Djævlepak at tale Tysk! Men hvad hjælper det! I bliver ved med jert dumme Dansk i Husene og alle Vegne. Jeg vil hellere være en So iblandt Tyrkerne end Sjælehyrde mellem saadanne Kristne.“ — Det var i de Tider, *Danskerne* herskede i Slesvig. I seks Aar førte Befolkningen Proces

mod ham, og saa fik de en anden Tysker af samme Type.

Det var ikke alene galt fat med Kirkesproget; men ogsaa for Retten og Øvrigheden forsvandt det danske Sprog efterhaanden helt op til Kongeaaen, idet Embedsmændene som Regel fik deres Uddannelse i Kiel og derfor talte Tysk.

Dog talte Befolkningen stadig Dansk i hele Landets gamle Omraade mellem Slien og Kongeaaen.

Saaledes skriver f. Eks. en tysk Geograf i 1752, at i Byerne „Sønderborg, Aabenraa og Haderslev tales purt Dansk, undtagen at nogle ansete Folk bruger det tyske Sprog for at adskille sig fra Pøbelen".

Endnu for hundrede Aar siden taltes vort Modersmaal af Befolkningen helt ned til Slien og Dannevirke.

Men i Tiden omkring Aarhundredskiftet havde man med Kraft taget fat paa at *forbedre* Skoleforholdene i Slesvig, og fra Ejderen til Flensborg blev der nu udelukkende ansat tyske Lærere i de dansktalende Landsbyer.

Det var altsaa nyttigt for Børnene at kunne Tysk, saa de kunde følge med i Skolen; og man begyndte da i mange Hjem at tale Plattysk til de smaa.

Man kendte jo en Del til dette Sprog, som længe havde været baade Embedsmændenes og Kirkens Sprog; desuden lærte Mændene efterhaanden Plattysk, naar de f. Eks. kom til Slesvig eller Husum med Tørv eller andre Produkter, og Gaardmandsdøtrene lærte dette Sprog paa Syskoler og lignende i Byerne og Flækkerne.

Man vilde gerne efterligne den indvandrede tyske Overklasse i Sæd og Skik; derfor kunde det ogsaa i mange Tilfælde være rart at kunne lidt Plattysk.

Den Skik at tale Plattysk til sine Børn bredte sig nu i Løbet af en Menneskealder fra Sogn til Sogn. Børnene og Ungdommen voksede op med det plattyske Sprog paa Læberne, og efterhaanden blev det „simpelt" at tale Dansk. „He is en Bur, he sprikt Dänsch," (Han er en Bonde, han taler Dansk), sagde man.

De tyske Provster og Præster, Degne og Skolefolk, som stadig opfordrede Befolkningen til at tale Tysk med Børnene, fik mere og mere Indflydelse, men først da Plattysken naaede op til Hanved og Bov Sogne, mødte den afgjort Modstand i Befolkningen.

Det lyder næsten som et Æventyr, at det danske Sprog kunde forsvinde saa let, særlig naar vi drager en Sammenligning med Nordslesvigernes Sprogkamp efter 1864; men sikkert er det baade, at Sprogforskydningen skete, og at den skete i fuld Ro.

Mens det plattyske Sprog trængte frem fra Slien—Dannevirke-Linien ud over Angel, var der i Befolkningen ingen som helst Uvillie mod Danmark; men der var tværtimod nu stor Tilfredshed med de bestaaende Tilstande. *Og intet Sted i det danske Rige var der dengang en stærkere Begejstring for det danske Kongehus end netop i disse Egne.*

I 1815, efter Napoleons Fald, var „det tyske Forbund" blevet dannet. Da det her blev bestemt, at alle de tyske Stater skulde have Stænderforsamlin-

ger, rejste man ogsaa fra holstensk Side overfor Kong Frederik VI Kravet om en saadan; og dette gav Stødet til den heftige nationale Kamp i Fyrrerne.

Da den tysksindede Landfoged Uwe Jens Lornsen i 1830 forlangte en fælles fri Forfatning for Slesvig og Holsten, fremtraadte Flensborgeren, Professor Chr. Paulsen i Kiel, som imødegik ham og bl. a. krævede dansk Rets- og Øvrighedssprog overalt, hvor Skole- og Kirkesproget var Dansk, og dansk Skolesprog, hvor Befolkningen endnu talte Dansk.

Den 28. Maj 1831 oprettede Frederik VI som bekendt raadgivende Provinsialstænder saavel i Kongeriget som i Hertugdømmerne. Kravet fra tysk Side blev dog kun til en vis Grad imødekommet, idet Slesvig og Holsten fik hver sin Stænderforsamling.

Og alle Danske kender Beretningen om den danske Frihedsmand og Stænderdeputerede for Sønderborg, Købmand Peter Hjort Lorenzen fra Hadersslev, hvordan han, da han i Slesvigs Stændersal den 11. November 1842 begyndte at tale Dansk, mødte frygtelig Modstand fra det tyske Elements Side. Han stod fast paa sin Ret gennem 3 larmende Møder, hvor de tyske Medlemmer skældte og truede og forlangte, at han skulde jages ud af Salen.

Hjort Lorenzen erklærede, at han i det gamle danske Hertugdømme Slesvigs Stændersal vilde tale Dansk „indtil Kongen forbyder mig det, eller man bruger Vold mod mig“. Mange Sympatitilkendegivelser fik han fra Kongeriget med Tak for denne

sin modige Optræden; og da han ved Nytaarstide 1843 var i København, blev han Genstand for stor Hyldest og var endogsaa i Audiens hos Kongen.

Ikke destomindre udstedte Kong Kristian VIII efter to Aars Betænkning og vel under Indflydelse af sine tyske Omgivelser Sprogpatentet af 29. Marts 1844, som bestemte, *at kun de Deputerede, som ikke kunde Tysk, maatte tale Dansk i det ældgamle danske Hertugdømme Slesvigs Stændersal.* Og dog var den langt overvejende Del af den slesvigske Befolkning stadig dansktalende.

Men Folket hjalp sig selv. Da Spørgsmaalet om Modersmaalets Ret for Alvor blev brændende, kom den store Folkevækkelse, som med rivende Hast bredte sig over hele det danske Land, og som i de følgende Aar gav sig Udslag i de store Skamlingsbankemøder. Skamlingsbanken er det gamle Sønderjyllands højeste Punkt; den er 113 m høj og ligger i de „8 Sogne", som i 1864 blev ved Danmark.

Ved disse Møder samledes Nordslesvigernes første Mænd med ledende Mænd fra Kongeriget, og Tusinder af danske Mænd og Kvinder hentede her Kraft og Mod til Kampen for Modersmaalets Ret.

Det første af Skamlingsbankemøderne havde dog allerede fundet Sted den 18. Maj 1843.

Den unge sønderjydske Bonde Laurids Skau fra Sommersted holdt her den mest berømte af alle sine Taler, i hvilken han udtalte de kendte Ord om, at „Slesvigs Vaaben ikke er en Abekat, men en Løve". Og tiljublet af 6000 Mennesker fik Peter Hjort Lorenzen overrakt det berømte Sølvdrikkehorn, hamret

af gode danske Markstykker og med Indskriften: „Han vedblev at tale Dansk".

Men Mødet den 4. Juli 1844 var den største af disse nationale Fester; der var samlet 12,000 Mennesker fra Kongeriget og Slesvig. Her talte atter Laurids Skau, og gamle Grundtvig holdt her sin berømte Tale, om hvilken han senere udtalte, „at aldrig havde han fundet det lydelige, det fuglevingede Ord, saa let, saa flydende, saa kækt, saa forvovent og saa lykkeligt paa sine Læber" som da.

Orla Lehmann betegnede den dansk-slesvigske Sag som hele Danmarks Sag og udtalte: „Vort Fædrelands Ve og Vel, dets Genfødelse og Forherligelse eller dets Ydmygelse og Undergang beror paa den Sag, hvorfor Nordslesvigerne lider og kæmper."

Ogsaa Professor Chr. Paulsen og Digteren Meïr Aaron Goldschmidt havde Ordet. Kærligheden til det danske Sprog og en dyb Forstaaelse af, hvad Modersmaalet er for et Menneskeliv, gav Goldschmidt Udtryk i følgende smukke Ord:

„Jeg er Jøde, hvad vil jeg imellem Jer? Aa jo, det er netop rigtigt, at jeg er imellem Jer, thi Jøderne bliver kun forhaanede og trykkede i fremmed Land, men I bliver det i eget. — — — Min Moder talte Dansk til mig, paa Dansk har min Sjæl indsuget, hvad den ved; naar jeg er glad, glæder min Sjæl sig paa Dansk, og naar jeg er bedrøvet, sørger den paa Dansk, og derfor gjorde det mig ondt lige ind i Sjælen, da man her forgreb sig paa det danske Sprog. Og derfor er jeg uvilkaarlig kommen her tillige med de andre til det Sted, hvorfra Smerten

udgik, ligesom Katolikken valfarter til det Sted, hvor hans Helgen led. Megen af Eders Glæde forstaar jeg maaske ikke, men Eders Smerte forstaar jeg. I Smerten er jeg Eders Broder. Her er min Haand, kan den skrive for Jer, kan den slaa for Jer, saa kommander; det er en Broderhaand."

Folkemøderne paa Skamlingsbanken, som blev til stor Støtte for den danske Sag, fortsattes lige til sidst i Halvtredserne. Men, som de var paa deres højeste, kom Oprøret i 1848 og den første slesvigske Krig. Dens Udfald kender vi. Hertugdømmerne blev ved Danmark; men Tiden mellem 1850 og 1863 uddybede Skellet mellem Dansk og Tysk.

Nu pryder den 13 m høje Støtte, „rejst til Minde om den danske Sags Forkæmpere i Slesvig", Bankens Top. Prøjserne sprængte den i Luften i 1863; men i 1866 genrejstes den og staar nu med sine afstødte Kanter som et Minde om en stor og rig Tid og for dem nede i Sønderjylland som et Vartegn om Tiden, som kommer.

„Dat mött wi hebben."

I 1852 havde, som omtalt, Hertug Christian af Augustenborg „i sit eget og sin Families Navn" stadfæstet Hertugslægtens tidligere højtidelige Anerkendelse af den danske Konges Ret til Slesvig. Men da Kong Frederik VII den 15. November 1863, uden at efterlade sig nogen direkte Arving, var død paa Lyksborg Slot, forlangte en Søn af Hertug Christian af Augustenborg straks baade Slesvig og Holsten.

Den unge Hertug blev naturligvis støttet af Holstenerne; og da Prøjsen, som bekendt, ikke ønskede at forspilde Lejligheden til at komme i Besiddelse af Hertugdømmernes gode Krigshavne, fik vi den anden slesvigske Krig.

Vor lille, slet udrustede Hær kunde ikke i Længden holde Stand mod de to forenede Stormagter — og Prøjserne havde jo baade Bagladegeværer og 1ste Klasses Kanoner.

Vi maatte forlade Thyras Vold og trække Hæren op til Dybbøl.

Senere fik Prøjserne den Triumf at skyde det

aabne, ubefæstede Sønderborg sammen. Til Minde om denne „Daad" og „Stormen" paa Dybbøl, hvor den danske Hær, „svigtet af Venner og svigtet af Frænder", led sit afgørende Nederlag, har man nær ved *Dybbøl Mølle* rejst et Sejrsmonument, som tyske Turister beser med stor Interesse. De danske bryder sig ikke om dette Monument, som forherliger deres samvittighedsløse Undertrykker, Wilhelm I. Kun ét af Reliefferne har man tit glædet sig ved: Det viser Løjtnant Anker og en anden dansk Mand, som i Skanse II kæmper mod tre Tyskere; men den tyske Officer, som staar bagest, er, skønt selv tredie mod to, ved at dreje Halsen af Led for at se sig om efter Forstærkning(!).

Ved Freden i Wien den 31. Oktober 1864 maatte Danmark saa afstaa det tyske Land Holsten, som gennem fire Hundrede Aar havde været sammen med Danmark, og det lille tyske Lauenborg, som vi i 1815 havde faaet af Prøjsen (for svensk Pommern, der i 1815 var bleven tildelt Danmark som en Slags Erstatning for Tabet af Norge).

Men ikke nok hermed, vi maatte ogsaa afstaa hele det ældgamle danske Hertugdømme Sønderjylland med Undtagelse af de otte Sogne Syd for Koldingfjord.

Dermed kom 200,000 danske Mænd og Kvinder ind under en fremmed, dem til det yderste fjendtligsindet, Stat.

Forskellen var iøjnefaldende stærk, hist to tyske Lande, her en gammel dansk Landsdel, hvis Befolkning for Størstedelen endnu talte Dansk og ønskede

at bevare Forbindelsen med Moderlandet, selv om Tyskheden ved Vanrøgt fra vor Side var rykket frem Syd fra.

Prøjsen havde jo sammen med Østrig „hjulpet" Hertugen af Augustenborg i hans „retfærdige Krav", men nu delte Erobrerne Byttet, saaledes at Prøjsen fik Slesvig, Østrig Holsten og Lauenborg.

Og Hertugen — ja, han fik den Besked, at de prøjsiske Kronjurister var kommen til det Resultat, at Danmarks nye Konge, Christian IX, var den eneste legitime Arving til Slesvig og Holsten — men han havde jo i 1864 afstaaet disse Lande til Prøjsen og Østrig.

At Prøjsen først „hjalp" Hertugen og dernæst selv beholdt de erobrede Lande, er en Kendsgerning; men at Overfaldet paa Danmark var planlagt i Forvejen, udtalte Bismarck tydeligt den 26. Maj 1895. Den Gang foretog nemlig nogle „Slesvig-Holstenere" et Hyldningstog til Fyrst Bismarck i Friedrichsruh; og ved denne Lejlighed udtalte Bismarck, at Krigen i 1864 havde længe været forberedt af Prøjsen, fordi det trængte til Krigshavne; endvidere, at han som Statsmand i flere Aar før Krigen havde været paa det rene med, at overfor Slesvig-Holsten gjaldt for Prøjsen det Løsen: „*Dat mött wi hebben*". (Det maa vi have).

I 1866 angreb Prøjsen imidlertid „Broderen", som to Aar før havde været med til at befri den fælles „forladte Broderstamme" fra „det danske Aag".

Og efter Slaget ved Königgrätz maatte Østrig ved Freden i Prag af 23. August 1866 afstaa Holsten til

Prøjsen, som nu var i Besiddelse af alle tre Hertugdømmer; Lauenborg havde man nemlig været saa ædelmodig at købe forinden.

Men ved Freden i Prag blev der ved den franske Kejser Napoleon III's Mellemkomst som Fredsaftalernes Paragraf 5 indsat følgende Bestemmelse: *„Befolkningen i Slesvigs nordlige Distrikter vil blive genforenet med Danmark, hvis den ved en frivillig Afstemning udtaler Ønsket derom.“*

Nutidens Danskhed.

Men ser vi nu godt 54 Aar efter Adskillelsen paa Landet mellem Kongeaaen og Flensborg Fjord, Nordslesvig plejer vi at kalde det, da vil vi faa at se, at *Folket er den Dag i Dag dansk og taler kun Dansk.* En Del af Embedsstanden, som er indkaldt Syd fra, og nogle tyske Nybyggere taler Tysk; men der findes endnu mange Landsbyer, hvor ikke en eneste Familie taler Tysk i Hjemmet.

Dansk er med Vold trængt ud af alle offentlige Institutioner — dog kun delvis af Kirken. Og dog er det vort Sprog, som nu ikke alene er det herskende, men ogsaa det sejrende Sprog.

De indvandrede kan, ligesom Tilfældet er her i Kongeriget, næppe bevare deres fremmede Sprog mere end ét, højst to, Slægtled. Deres Børn omgaas danske Børn og taler tit Dansk, naar de senere selv stifter Hjem.

Og af Hjemmetyskerne, som kalder sig tyske og officielt „sprækker Deutsch", vel nærmest af økonomiske Grunde (f. Eks. for at kunne faa Lov at varetage et offentligt Hverv) eller fordi de har ladet

sig bilde ind, at det er „finere“ at være tysk, taler endogsaa kun yderst faa Tysk i deres Hjem.

Det tyske Element i en sønderjysk Stations- og Kirkeby viser sig gerne at bestaa af Præsten, Læreren, Gendarmen, et Par kommunale Bestillingsmænd, nogle tilflyttede Jernbanefunktionærer, enkelte af de ynkelige Hjemmetyskere og endelig nogle faa danske Undersaatter, (!) Optanter eller hjemløse, som for ikke at blive forulempede holder sig fra dansk Gudstjeneste og danske Møder, og som derfor tages til Indtægt for „Tyskheden“; det gælder her, hvem, der ikke tør være imod os, er for os.

Ifølge den officielle prøjsiske Statistik fandtes der i 1910 i den prøjsiske Provins Slesvig-Holsten 136,814 Danske, hvilket vil sige, at i Haderslev, Aabenraa og Sønderborg Kredse er henholdsvis 80,70 pCt., 79,59 pCt. og 74,68 pCt. af den samlede Befolkning dansktalende; og i de dansktalende Dele af Tønder Amt og de øvrige Landsbyer indenfor det danske Sprogomraade er Forholdet et lignende. For Sønderborg Kreds's Vedkommende vejer den tyske Marinestation i Sønderborg By tungt til Fordel for Tyskheden.

Dansk er Talesproget helt ned til Læk, Hjoldelund og Store Vi og forstaas stadig i store Dele af Angel. Byerne i Nordslesvig, Aabenraa, Sønderborg og Tønder har stadig bevaret deres danske Sprog; medens der i Flensborg, Slesvig, Eckernførde og Husum tales overvejende eller næsten helt Plattysk.

Ogsaa de nordslesvigske Byer har dog et tysk-

talende Element, f. Eks. findes blandt Sønderborgs 10,000 Indbyggere ikke mindre end 700 tyske Embeds- og Bestillingsmænd og 3000 Marinesoldater(!); og hertil kommer saa ogsaa de mange indvandrede Næringsdrivende m. m., som har deres Kunder blandt det tyske Militær, hvem det er strængt forbudt at handle i danske Forretninger.

Men for den, som paa Grundlag af tysk Statistik vil danne sig et Skøn over Befolkningsforholdene i Nordslesvig, er det aldeles nødvendigt at tage Hensyn til de stærke Misbrug, som vitterligt gaar i Svang ved Folketællingerne, da disse i høj Grad forandrer den virkelige Stilling til Tyskhedens Fordel.

Tællerne er nemlig som Regel tyske, og da de desuden ofte har mærkelige Regler at gaa frem efter, skal man ikke bygge for meget paa Resultatet.

Et Par Eksempler vil virke oplysende:

Paa de tyske Tællekort findes en Rubrik, som skal vise, hvormange Danske der er det tyske Sprog mægtige. Men ved en af de sidste Folketællinger lød en af Borgmesteren i Haderslev udstedt Instruktion til Tællerne som følger: „Alle de Personer maa vel betegnes som det tyske Sprog fuldstændig mægtige, som har besøgt en tysk Folkeskole,(!) været tyske Soldater eller som har tilegnet sig det tyske Sprog ved at beklæde offentlige Embeder. De forsamlede Tællingsmænd var af den Anskuelse, at Skoledrenge og Skolepiger skal betegnes som det tyske Sprog fuldstændig mægtige, naar de har fyldt 10 Aar.(!)“

At Forholdet ikke er bedre andre Steder, viser

Statistiken fra Aabenraa Amt. Fra 1890 til 1905 overskred Antallet af dem, som var det tyske Sprog mægtige, aldrig 2,16 pCt. af alle Danske i Kredsen, men i 1910 viste Statistiken pludselig, at — 62,5 pCt. talte flydende Tysk. (!) Man havde ogsaa her faaet andre Regler at gaa frem efter, Regler der, som man ser, virker kraftigt til Fremgang for Tyskheden!

Men hvem kan det da undre, at Statistiken for 1910 bl. a. viser, at i den rent dansktalende Nørre-Hostrup Kommune er samtlige Beboere — *endogsaa Pattebørnene(!)* — det tyske Sprog mægtige?

Forøvrigt virker følgende Eksempel fra Sønderjydske Aarbøger 1913 oplysende:

„Gaardejer Andreas Brodersen i Østerterp, Bedsted Sogn, udfyldte personlig Tællekortet og afleverede det derefter til den officielle Tæller, Byens Lærer. Paa Kortet havde Brodersen sandhedstro opført de 10 Personer, der opholdt sig paa hans Gaard, med dansk Modersmaal. Et Par Dage efter fandt Brodersens Børn Kortet paa Skolens Mødding, og det viste sig da, at Læreren for de ni Personers Vedkommende helt vilkaarligt havde udstreget Ordet *Dansk* og med sin let kendelige Haandskrift skrevet Ordet *Tysk* i Stedet for. Derpaa havde han, da Ændringen, som var foretaget med rødt Blæk, forekom ham selv for plump og let gennemskuelig, bortkastet Kortet og i Stedet for selv udfyldt et andet, hvor disse ni Personer stod opført med tysk Modersmaal."

Dette med rødt Blæk i direkte Modstrid med Sandheden rettede Kort blev i 1911 af Rigsdagsmand

H. P. Hanssen-Nørremølle, da han klagede over forskellige Misbrug, fremlagt paa den tyske Rigsdags Bord.

Man kan uden Overdrivelse sige, at den nordslesvigske Befolkning i det store og hele staar over Landbefolkningen i mange andre Lande, hvad almen Oplysning og Kultur angaar. Deres Landbrug er højt udviklet, og de er gennemgaaende bedre kendt med Historie og Litteratur end f. Eks. Ungdommen i Kongeriget. De har i aarevis søgt deres aandelige Næring, den, den tyske Skole formente dem, paa danske Efterskoler, Højskoler, Landbrugsskoler m. m., og de har aldrig været blandt de ringeste Elever paa disse Steder.

En af de Unge, som har maattet lade sit Liv i denne Krig, skrev en Gang i et Brev til en Ven:

„Det glæder mig naturligvis, at jeg her i det fremmede og som dansk Mand fra det fattige Stursbøl ikke i Aandsudvikling behøver at staa tilbage for Mænd i ret høje Stillinger i Samfundet eller Døtre fra velhavende Borgerhjem og med den fineste Skoleuddannelse. I det fremmede staar man dog som Repræsentant for sit Folk, og med eller mod ens Villie er der mange, som ud fra Kendskabet til en enkelt danner sig en Mening om Folket, han tilhører. Naar man er sig det bevidst, maa man alene af den Grund gøre sit til, at det Billede, man danner sig af os, ikke bliver et Vrængbillede."

Saadan var de, Snese af dem. De sønderjydske Soldaterbreve og Biografier, som er udkommet, viser

os mange prægtige og mandige Skikkelser, Mænd for hvem Løsenet var:

„Grønnes kun, se det er Sagen,
Leve med og være vaagen,
Leve kort Tid eller længe,
Blot vi lyser op i Taagen."

Den brudte Ed.

Nede ved Gennerfjord paa det nuværende Sønderjyllands højeste Bakke, Knivsbjerg, hvor Tyskerne forøvrigt siden 1893 hvert Aar har holdt store „Folkemøder" med et stedse synkende Antal Deltagere, har Tyskerne rejst et kæmpemæssigt Granit-Taarn med en vældig Bismarck-Statue, og over Bismarcks Hoved staar Ordene: „Wir Deutsche fürchten Gott und sonst nichts in der Welt" (Vi tyske frygter Gud, og ellers intet i Verden).

Men trods denne utiltalende prøjsiske Skilten med sin Gudsfrygt, nølede man stadig med at opfylde *Pragfredens § 5*, som Prøjsens Repræsentanter dog *i den treenige Guds Navn* havde aflagt Ed paa, som flere Gange i de følgende 12 Aar blev gentaget af Fyrst Bismarck, og paa hvilken de danske Nordslesvigere byggede deres sikre Haab om snart at komme tilbage til Danmark.

Allerede ved Valgene til den grundlovgivende Rigsdag for det nordtyske Forbund i Februar 1867 viste den danske Befolkning aldeles tydeligt sit Sindelag. Grænsen mellem Dansk og Tysk gik da

sønden om Flensborg over Hanved, Medelby, Burkal og Tønder til Højer. Bortset fra de to Sogne, Løgumkloster og Ravsted, var Flertallet norden for denne Linje overalt dansk, og selv Syd for fandtes ret stærke danske Mindretal, ja i Karlum Sogn var der endog dansk Flertal.

Og et halvt Aar senere ved Valgene i August til Forbundets første (og forøvrigt eneste) ordinære Rigsdag blev der i hele Slesvig afgivet 25,598 danske Stemmer mod 24,664 tyske. I det hele var Valgdeltagelsen paa begge Sider ringere (i Februar 27,488 danske Stemmer).

At man fra tysk Side var opmærksom paa Stillingen mellem Dansk og Tysk og paa Nordslesvigernes Sindelag, fremgaar klart deraf, at man, efter Valget i Februar 1867, hvor der i Sønderjyllands to nordlige Kredse blev valgt 2 danske og i de to sydlige Kredse 2 tyske Rigsdagsmænd, lagde Valgkredsene om, saaledes at det danske Flertal ved det følgende Valg i August kun kunde faa valgt én Rigsdagsmand, medens det tyske Mindretal blev repræsenteret gennem de tre af Sønderjyllands fire Rigsdagsvalgkredse.

Man vidste god Besked fra tysk Side; men Befolkningen var saa smaat begyndt at udvandre (f. Eks. for at undgaa den tyske Militærtjeneste).

Særlig under den fransk-tyske Krig i 1870—71, da Prøjserne udskrev den danske Ungdom til at kæmpe mod Frankrig, tog Udvandringen Fart. Naar først § 5 var opfyldt, kunde man jo vende hjem igen til sin Fædrenegaard og sin Slægt; hvorfor spilde sin

Tid og Kraft og maaske lade sit Liv for de fremmede Erobrere?

Men Prøjsen, som naturligvis gerne saa den danske Befolkning udvandre, tøvede stadig med at opfylde det i § 5 givne Løfte.

Flere Gange søgte Befolkningen at faa opfyldt dette Løfte. Een Gang søgte man til Berlin med en Adresse fra 47 af Sønderjyllands ledende Mænd, men Deputationen fik ikke Avdiens, hverken hos Kongen eller hos Bismarck. Senere samlede man Underskrifter paa denne Adresse og bragte den for i Landdagen. 17,000 myndige Mænd havde skrevet under; men intet Resultat fik man.

Gang paa Gang bad man om at faa sin Ret; Gang paa Gang blev man afvist.

Ogsaa i 1868, da Kong Wilhelm I besøgte Sønderjylland „for at tage de erobrede Lande i Øjesyn", søgte Krüger og Ahlmann, de to Mænd, som i Februar 1876 var blevet valgt til Rigsdagen, i Spidsen for de førnævnte 47 og nogle flere at forebringe Befolkningens Ønsker for Kongen, da denne gjorde Ophold i Flensborg. De blev glat afvist, fik slet ikke Foretræde.

Hans Majestæt kom til Sønderborg, og en anden Kreds af Mænd søgte her at overrække ham en Skrivelse, som krævede Genforeningen, og hvori det blandt andet hed, at Befolkningen ikke kunde føle sig lykkelig „under de nuværende Forhold. Vi er danske, og vi hænger med Kærlighed ved vort gamle Fædreland".

Men ogsaa her gik det, som man kunde vente: Man blev afvist!

Men om Natten gik der Bud fra Hus til Hus og Gaard til Gaard; Alsingerne og Sundevedboerne fik Bud om Situationen. Den næste Morgen stod disse stoute og stærke Jyder, Mand ved Mand i lange, tætte Rækker paa Sønderborgs Gader med deres lange Piber i Munden. Efterhaanden som Kongen kørte frem, kommanderes der: Omkring! Man vendte ham Ryggen, beholdt sin Hat paa og bakkede løs paa sin Pibe.

Den eneste Glæde, hans sejrrige Majestæt fik ud af sin Tur, var at se sine Soldater splitte Mængden.

Endelig den 4. Februar 1879 fik Befolkningen ved Opslag fra Regeringen Budskabet om, *at § 5 efter Overenskomst med Østrig var ophævet den 11. Oktober 1878.*

Bismarcks Blad, „Norddeutscher Zeitung", havde i sin Tid udtalt, at før der kunde være Tale om Afstemning, maatte Befolkningen lære Prøjsen at kende, ellers vidste man jo ikke, hvad man havde at vælge imellem; men disse Toner var forstummet nu. „Den tyske Kejser lægger Vægt paa Fjernelsen af denne Anordning(!)", hed det.

Frankrig var slaaet til Jorden i 1870—71. Hvordan man affandt sig med Overskriften til Freden i Prag af 23. August 1866: „I den allerhelligste Treenigheds Navn!" forlød der intet om.

Kampen indtil 1879 var stadig fra dansk Side ført under den Forudsætning, at § 5 vilde blive opfyldt.

Nu forsøgte man fra tysk Side at ødelægge Haa-

bet om Genforeningen; men naar det i disse Tider fra Tyskerne lød, at § 5 var død, svarede man blot fra dansk Side: Men vi tror paa de Dødes Opstandelse.

Man vilde ikke opgive Kampen, men holde ud til bedre Tider.

Og dog var Meddelelsen om Slettelsen af § 5 et meget haardt Slag for den danske Befolkning; de mange Tusinder af Udvandrede kunde ikke vende hjem til de bedre Kaar, som de havde ventet; og Udvandringen fortsattes de følgende Aar; efterhaanden standsede den dog næsten; men indtil 1890 var over 60,000 danske Sønderjyder draget i Landflygtighed, og med dem var en Formue paa 120 Millioner Mark gaaet ud af Landet.

Dette var et Tab, som kunde mærkes. En Trediedel af Befolkningen var borte, og af disse Udvandrere var en stor Del Unge. Derfor kom der ogsaa nogle særlig vanskelige Aar, da det ældre Slægtled var ved at uddø og der manglede Unge til at overtage deres Virksomheder.

Vi saa da, hvorledes f. Eks. en hel Del Gaarde i 1880erne gik paa tyske Hænder; og de tyske Bosættelsesselskaber tog en Tid Fart; men efterhaanden som den tredie Slægt voksede til, blev der igen Folk til at tage Opgaverne op, til at fylde Hullerne, tilbageerobre det tabte, kort sagt til at føre Kampen for Fædrenejorden og Fædrenes Land.

Og Kampen blev ubegribelig haard; men man følte sig i Pagt med Sandhed og Ret; derfor stred man troligt trods alle tyske Angreb.

Som Tiden gik, blev Striden mere og mere haard; Tyskernes Standpunkt var man fra første Færd klar over, selv om det først var i 1898, at det ved Kejsertalen i Wilhelmshaven lød: „Det Land, hvori den tyske Ørn har slaaet sine Kløer(!), det er tysk og vil vedblive at være det.“

Under Fremmedherredømmet.

Den prøjsiske Regering har i Aarenes Løb gentagne Gange udtalt, at den intet har imod det danske Sprog. Og alle, som kender Sønderjyllands nyeste Historie, ved, at dette er rigtigt, — der skal blot tilføjes: Naar det ikke tales, skrives eller læses inden for Prøjsens Grænser.

Men har man end ikke selv givet os Fortolkningen til dette Udsagn, saa laa den dog saa nær, at ingen uhildet Tilskuer kunde undgaa at blive opmærksom derpaa.

Thi fra den Dag i 1864, da de første prøjsiske Soldater betraadte Slesvigs Jord, og lige op i Tiden under Vaabenstilstanden 1918—19, har de prøjsiske Magthavere arbejdet paa skaanselsløst at udrydde det danske Modersmaal fra Skole og Kirke, fra Øvrighedens Kontorer og Rettens Sale, fra al offentlig Brug — ja, endog fra de Tusinder af danske Hjem.

Og man har ikke skyet noget Middel for at naa sit Maal: Slesvigs Fortyskning.

Ved List og lokkende Talemaader og, da dette ikke slog til, ved Forbud og fysisk Magt har man

søgt frem. Men i Hjemmene voksede trods al Tvang og Vold danske Mænds og Kvinders Vilje til at skærme og værne om Modersmaalet.

Fra Titusinder af danske Hjem paa begge Sider Kongeaaen rakte man hinanden Haand, medens Uvejret rasede; og det lille Folk mellem Østersø og Vesterhav forstod trods alle Prøjsere gennem tre Slægtled at værne sit dyreste Eje, det danske Modersmaal.

Kirken.

Ser vi paa de kirkelige Forhold i Nordslesvig, vil vi opdage, at disse ofte var saa vanskelige, at det kristelige Livs Vækst i høj Grad hæmmedes.

Lige før Adskillelsen i 1864 var der dansk Gudstjeneste i 162 Sogne; nu har mange Sogne med aldeles overvejende dansktalende Befolkning helt eller overvejende tysk Gudstjeneste, og kun 26 Sogne har udelukkende dansk Gudstjeneste.

Og hvis danske Kirkegængere ikke vil høre det tyske Sprog, „saa maa de sejle deres egen Sø", som en af Præsterne karakteristisk nok udtalte.

Statskirkens Præster er paa enkelte, retlinede Personligheder nær mere Statens Embedsmænd end Menighedens Sjælesørgere.

Fortyskningen er i mange Tilfælde deres fornemste Opgave, og Arbejdet for Guds Rige kommer i anden Række.

Dertil kommer, at de Mænd, som skal forrette Gudstjenesten: forkynde Ordet, døbe, konfirmere, ægtevie, begrave o. s. v., som Regel ikke ejer det

bløde i deres Sprog, som er ejendommeligt for vort Sprog; hvorimod deres „Dansk“ ofte kendetegnes ved en Overflod af hvislende tyske Lyde.

Tit nok har vi set Eksempler paa deres „Færdighed“ i Menighedens Sprog, Eksempler, som kan faa en til at gyse.

Ved Indsættelsen af en ny Præst sagde Stedets Provst en Gang i sin Tale: „I hafe ønsket en godt Præst, nu hafe I faaet en Satan“ (Saadan); to a-lyde bliver jo paa Tysk til langt a.

Og en anden Gang hørte man i en Begravelsestale følgende trøsterige Bemærkning: „Stopper Eders Sokker!“ (Stands Eders Sukke). Der kunde nævnes Snese af lignende Uhyrligheder; dog skal jeg kun, for at citere det tyske Blad „Kölnische Zeitung“, nævne eet Eksempel endnu: En Præst stod en Gang og bad den femte Bøn i Fadervor saaledes: „*Tillad* os vor Skyld, som ogsaa vi *forgive* vore Skyldnere.“

Men, naar der yderligere kan tilføjes, at Præsten som Regel staar ganske fremmed, ja, fjendtlig overfor dansk Folkeliv og det Haab og nationale Liv i det hele, som rører sig i Befolkningen, naar man ved, at Præsterne ikke alene ikke er *med* i Folkekampen, men at de endogsaa i mange Tilfælde er bittre Modstandere, saa forstaar man den Kløft, som findes mellem dem og deres Menigheder, og at et saadant Forhold altid maa staa som en Hindring for Samarbejde.

Kun indenfor Indre Mission er der arbejdet med Held og Fremgang indenfor Statskirken. Ledelsen

har her været frisindet nok til at lade enhver tage sit Standpunkt, hvor han eller hun vilde i den nationale Kamp.

Fra grundtvigsk Side har man oprettet en Række Frimenigheder, indenfor hvilke der leves et rigt Menighedsliv. Der er 6 Kirker (i Aabenraa, Bovlund, Haderslev, Rødding, Skærbæk og Sundeved) og desuden adskillige Menighedskredse, som endnu ingen Kirke har, men som betjenes af Frimenighedspræsterne (Knud Rosendal, L. B. Poulsen, Thade Petersen, N. P. Lycke, J. L. Jørgensen og Jørgen Eriksen).

I Tilslutning til disse Menigheder virker „Udvalget for kristelig Virksomhed i Nordslesvig", som ogsaa har taget sig af Sygeplejesagen.

Men naturligvis lægger man fra tysk Side alle mulige Hindringer i Vejen for Menighedslivets frie Udfoldelse. Da f. Eks. Frimenigheden i Haderslev i 1897 var samlet for at indvi sin nye smukke Kirke, traadte en tysk Politibetjent med blinkende Pikkelhue og raslende Sabel frem i Kordøren og forbød Gudstjenesten. I tre Aar stod Kirken lukket, og da Sagen endelig var naaet frem til højeste Instans, og Menigheden fik Lov at benytte den Kirke, som ad frivillig Vej var opført, saa tog det over et Aar (!) at bringe Efterretningen fra Berlin til Haderslev. Ogsaa Frimenighedskirken i Bovlund maatte staa stænget i tre Aar. I det hele Hele taget betragtede man Gudstjenesterne som *politiske Møder*, og Menighederne og Præsterne maatte finde sig i de samme

Indskrænkninger, som gælder i andre erobrede Lande, hvor tysk *Kultur* raader.

Ved en Julefest vilde engang en af Frimenighedspræsterne slutte med at bekende Troen og bede Fadervor, men den tilstedeværende Gendarm forbød ham dette med den mærkelige Begrundelse, at det var en kirkelig Handling(!).

Ethvert Medlem af Frimenigheden maa officielt udtræde baade af den prøjsiske Statskirke og af den evangelisk-lutherske. Der maa ikke anlægges Kirkegaarde ved Frimenighedskirkerne, og naar et Medlem af Menigheden dør, maa Vedkommende ikke fra Sognekirken begraves med Tale, Salmesang og Bøn; de gamle Kirkeklokker maa ikke ringe og Frimenighedspræsten ikke medvirke ved Jordefærden.

Hvad man ikke plejer at nægte den mest udprægede Fritænker, nægtede Prøjserne i Sønderjylland Medlemmer af et luthersk Kirkesamfund.

Tilstanden er sørgelig, men desværre *var* den ogsaa uden Udsigt til det bedre; thi, som Kejser Wilhelm sagde i en Tale i Strassbourg den 5. September 1899: „Det eneste Værn, Kirken har, er den kejserlige Haand og det tyske Riges Vaabenskjold." („Den sorte Ørn"(!)).

Skolen.

Skolen i Sønderjylland har dog haft langt strængere Kaar end Kirken.

Betegnende for den Opfattelse, Tyskerne har af Skolens Gerning, er en Tale, som i 1884 blev holdt

til Eleverne paa det nyoprettede Seminarium i Haderslev, det hed heri om den tyske Lærer i Sønderjylland: „Han skal her (!) danne og opdrage Ungdommen tysk og derved bidrage en stor Del til, at den Opgave fuldbyrdes, at der ad Aare kun bor en rent tyskfølende Befolkning lige op til den yderste Grænse."

Og hvis det blot gjaldt om at indføre tysk i Skolen, ja, saa vilde Maalet være naaet nu; for efter at man i 1871 havde indført 6 ugentlige Timer i det tyske Sprog, blev fra 1878 ogsaa Undervisningen i Historie, Geografi, Hovedregning, Gymnastik og Sang meddelt paa Tysk, med de 6 tyske Sprogtimer ialt 14 Timer om Ugen. Og samtidig blev i Virkeligheden ogsaa Religions-, Regne- og Skrivetimerne fortyskede, idet Børnene maatte lære tyske Salmer og bruge tyske Regnebøger og Forskrifter.

Og allerede ved Skoleinstruksen af 18. December 1888 fjærnedes de sidste danske Timer, og Tysk blev Undervisningssprog i alle Fag. Kun Religionsundervisningen kan endnu faa Lov at foregaa paa Dansk; men kun i et forholdsvis ringe Antal Skoler i det nordlige Sønderjylland. Og de danske Religionstimer lægges udenfor den egentlige Skoletid, idet de Børn, som skal deltage i denne Undervisning, alligevel maa være med ved den tyske Religionsundervisning. Dette giver forøget Arbejde og mindre Fritid; og samtidig søger man at lægge Pres paa Børnene for at faa dem til at bede sig fri fra de danske Religionstimer.

En Bøn om Fjærnelsen af de danske Religions-

timer bliver altid straks bevilget; og er dette først sket, staar det ikke i noget Menneskes Magt at faa dem indført igen. Selv naar det oplyses, at Barnet mod Forældrenes Vidende og Vilje har sagt Ja til Lærerens Spørgsmaal, om det ønskede at være fri for disse danske Religionstimer, og Forældrene gør Indsigelse, kan dette ingenlunde forandre Sagen.

Enhver Form for dansk Privatundervisning er strængt forbudt.

I Foraaret 1888 maatte den sidste danske Privatskole lukke. Og allerede i 1881 var den danske Realskole i Haderslev blevet lukket med den Begrundlse, „at der ikke kunde paavises nogen Trang til dens vedblivende Bestaaen". (!) Skolen havde dengang 75 Elever, nøjagtigt *fem Gange saa mange* som den tyske Latinskoles Realklasse.

Altsaa: Intet dansk Barn lærer under otte Aars Skolegang sit danske Modersmaal. Og saaledes har Tilstanden været i 30 Aar!

En sønderjydsk Kvinde, som blev spurgt om Forholdene i Skolen, svarede engang: „Ja, Skolen er jo slem. Den propper jo æ Børn med Tysk, men æ piller et ud a dem nær di kommer hjem."

Det er netop Ulykken, at Skolen som Regel intet har med de danske Hjem at gøre, men modarbejder dem.

Lærerne er dels Slesvigere, dels Syd fra indvandrede Tyskere. Men det har ofte, særlig i de senere Aar, været vanskeligt at skaffe Mænd, som vilde give deres Evner og Kræfter til Fortyskningsarbejdet. Thi hvis ikke Læreren er et ivrigt Medlem af

den berygtede „tyske Forening“ og hvis han ikke viser sit „tyske“ Sindelag aldeles klart, vil han stedse gaa i Fare for at komme til kort over for sine Overordnede.

Der er adskillige Lærere, som er bleven afskedigede eller forflyttede paa Grund af deres „Dovenskab“ som Fortyskningsredskaber.

Lærer Lorenzen i Ballum ude ved Vestkysten fik sin Afsked uden Pension paa Grund af sin Virksomhed for Afholdssagen. „Nordslesvigsk Afholdsforening“, som han var Medlem af, er jo nemlig, da den arbejder i et dansktalende Land, af denne simple Grund en dansk Forening. Og Lærer Wind nede i Hanved, Sydvest for Flensborg, som ved et Kirkevalg havde stemt paa en dansk Mand, blev til Straf herfor forflyttet Syd paa.

Til Opmuntring for de gode Lærere i Slesvig er der hvert Aar bevilget en vis Sum, som fordeles til saadanne, der har vist, at deres Skole besad den Egenskab, som Skolemyndighederne kalder *Fortyskningsevne.*

Lad os tænke os en lille dansk Dreng eller Pige, som i sit Hjem aldrig har hørt andet end sit Modersmaal, som er opvokset med danske Salmer og danske Fædrelandssange paa Læberne, som maaske har hørt Mo'r eller Bedstemo'r fortælle Danmarks Historie. Om Uffe hin Spage og Dronning Thyra, om Valdemarerne, om Ridderen af Randers Bro. Eller maaske Bedstefa'r selv har fortalt om Krigen i 1848—50 eller 64 og har lukket den gamle Kiste op og udfoldet den rød-hvide Dug med Korset, som en-

gang vajede over det Hjem, hvor det nu kun tør vises inden Døre.

Og saa kommer et saadant lille Menneskebarn i Skole.

Ude i Gaarden staar den ildevarslende, sort- og hvidmalede Flagstang, og i selve Skolestuen hænger der et stort Billede af den tyske Kejser. Naar Undervisningen tager sin Begyndelse, tiltales Barnet i et fremmed Sprog, det ikke forstaar.

Og hvad saa? Hvordan lærer saa de smaa det fremmede Sprog? Ja, der er kun én Udvej: Indtil Børnene lærer at forstaa lidt Tysk, bliver de simpelt hen behandlede „som Døvstumme", for at bruge samme Udtryk som Kredsskoleinspektøren, Hr. Mosehuus fra Aabenraa.

I Aarenes Løb lærer Børnene naturligvis at tale nogenlunde ordentligt Tysk; men megen kostbar Tid spildes ved denne Fremgangsmaade.

Lærebøgerne i Historie og Geografi slaar ofte ganske Streg over Danmark og sætter uden videre Skagen som Tysklands Nordgrænse, eller omtaler Stammefrænderne i Nørrejylland, der ikke saaledes som Slesvigerne blev befriet i 1864, men som endnu sukker under „det danske Aag".

Blandt meget andet misvisende eller usandt Indhold i Skolebøgerne kan man f. Eks. i Historiebogen finde følgende Passus:

„Det tyske Riges nordlige Grænselande, Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, var i Tidernes Løb kommet til Danmark, men Befolkningen var vedbleven (!) at være tysk." (!!)

Sangen har altid været et vanskeligt Punkt. Mangen dansk Dreng har nægtet at synge de Sange, som maatte krænke ham, fordi de haaner hans Folk og Land eller det danske Sprog.

Sangen „Ich bin ein Preusse“ fik i 1869 tildigtet et nyt Vers, som *skal* læres udenad, og i hvilket der staar: „Vi, der siden Dybbøl er lænkede til Prøjsens Trone og Folk ved Blodets Baand, vi vil ikke se tilbage, vi vil se fremad med Tillid. Vi raaber det ud i den vide Verden: Ogsaa vi er Prøjsere, vil være Prøjsere.“ Og den Slags har man Gang paa Gang pryglet danske Børn til at synge!

I 1884 indførte man en ny tysk Sangbog med en Mængde lignende Sange. Befolkningen gav sin Modstand Udtryk i en Protestadresse, som i Løbet af faa Dage fik 10,000 danske Familiefædres Underskrift, men det forandrede ikke Sagen.

Professor Paul Verrier i Paris, alle sønderjydske Krigsfangers Ven og Velgører, fortæller i sin Bog „Slesvig“ følgende lille karakteristiske Træk om en lille sønderjydsk Bondeknøs, som han under et Besøg i Sønderjylland traf paa en øde Vej og spurgte om Vej: „Han saa fornøjet paa mig, ja blev et stort Smil, men sagde ikke et Ord. Jeg gentog mit Spørgsmaal, men stadig samme Tavshed. Overrasket herover spurgte jeg ham paa Tysk: „Vil Du ikke forstaa Dansk?“ — „Jo, svarede Drengen paa samme Sprog, „men“, og han begyndte at græde, „— fortæl det ikke til Skolelæreren.““

Som Regel er det dog snarere Humør og Mod, der præger de danske Børn. Da en Turist spurgte

en lille Dreng, om de nok turde tale Dansk i Frikvartererne, fik han Svaret: „Ja, vi maa jo *ikke for* Læreren, men vi tør da alligevel ikke tale Tysk, for saa kommer de store Drenge efter os.“

Kejserens Fødselsdag, den 27. Januar, plejede naturligvis at være en Festdag, hvor Skolen var fri. Børnene fik dog gerne Ordre til at møde paa Skolen til en bestemt Tid iført deres fine Tøj; og alle maatte naturligvis møde, men Tallet paa de pyntede skal man næppe sætte for højt.

Efter en tysk Sang holdt Læreren saa gerne en Tale om Hans Majestæt. Jeg mindes endnu et Par Børn, som netop kom hjem fra en saadan „Skolehøjtidelighed“, og som henrykte over det „oplysende“ Foredrag, de havde hørt, gengav det omtrent paa følgende Maade: Den tyske Kejser er den klogeste af alle Evropas Monarker, desuden den mægtigste, den næst højeste, tredie ældste, fjerde tykkeste o. s. v., — til det hele endte i Latter.

At Børnene ofte kan tage Skolelivet med godt Humør, viser følgende lille Træk:

Det tyske Flag er jo som bekendt trestribet, sort og hvidt og rødt af Farve; men paa Kejserens Fødselsdag bærer Flagstangen med den sorte Slangestribe et hvidt Flag med to sorte Striber og imellem dem en tysk Ørn.

Og nu fortælles det, at Børnene ovre i en Landsby nær ved Flensborg Fjord engang, da „Festen“ med Talen og de tyske Sange var forbi, og de just skulde hjem igen, fik en uimodstaaelig Lyst til ogsaa at synge en dansk Sang.

Læreren var gaaet over Gaardspladsen ind i sin Lejlighed; men et Øjeblik efter opskræmmedes han ved at se hele Børneflokken, som Haand i Haand dansede omkring Flagstangen, idet de glade kiggede op til Ørnen og af fuld Hals sang: „Højt paa en Gren en Krage sad.“ (!)

Det skal være derfor, at ogsaa denne Sang er forbudt.

Men Hverdagens Skoleliv er Alvor.

Et godt Udtryk for noget af det, som fylder mange danske Sønderjyders Hjerte, naar Talen er om Skoleforholdene, er den Tale, som Grev Schack-Schackenborg i 1894 holdt paa Fællessynoden for Hertugdømmerne Slesvig, Holsten og Lauenborg, og i hvilken han med stor Overbevisning og megen Alvor bl. a. udtalte:

„Jeg behersker det tyske Sprog tilstrækkeligt til at kunne forstaa en tysk Prædiken, men skulde jeg nogensinde opleve, at der i min Hjemegn blev prædiket tysk, saa vilde Opbyggelsen for mig falde bort. *Guds Ord i Modersmaalet gaar ganske anderledes til Hjertet.* Pintseunderet beviser, at Forkyndelsen skal ske i Modersmaalet, og den tyske Reformator har jo for den lutherske Kirke tilbageerobret Forkyndelsen i Modersmaalet. Ogsaa vi Nordslesvigere ville beholde Forkyndelsen af Guds Ord i Modersmaalet.

Bliver Religionsundervisningen udelukkende givet paa Tysk, saa vil dette øve stor Indflydelse paa Livet i Bønnen. I tunge Tider findes Ordene til Bønnen. Men der gives Tider, hvor vi maa tvinge os til

at bede. Dersom Børnene i Nordslesvig kun have lært tyske Bønner, saa ville de i gode Dage let glemme at bede. *Det kristelige Liv* kan bestaa uden Gudstjeneste, men det *kan ikke bestaa uden Bøn.* — —"

I Erkendelse af den tyske Skoles ringe Resultater i Fortyskningens Tjeneste oprettede man Fortyskningshøjskoler for Ungdommen, som altsaa skulde stavnsbindes, saa den ikke kunde rejse paa Skoler i Danmark.

Og Tyskerne ofrede store Pengesummer paa disse Skoler. Engang vedtog Sønderborg Kredsdag en Bevilling paa 1000 Mark til Fortyskningshøjskolen i Nordborg, skønt denne paa det Tidspunkt ingen Elever havde; da en af de danske Kredsdagsmænd protesterede, svarede Tyskerne, at naar Skolen ingen Elever havde, var der *saa meget større Grund til at bevilge Pengene(!).*

Under Krigen ansøgte man, som saa ofte før, om at faa indført bare éen eneste dansk Sprogtime om Ugen; men som sædvanlig blev det nægtet, — denne Gang meddeltes det dog, at det var „paa Grund af Krigen".

Selve Generalsuperintendenten (Biskoppen) i Slesvig har jo udtalt: „Den nuværende danske Slægt maa omkomme i Ørkenen, inden vi naar det forjættede Land."

Og man gjorde alle Forsøg paa at faa den danske Slægt til at omkomme i den prøjsiske Ørken — men forgæves.

Ungdommen blev ikke tysk. Aar for Aar

voksede og uddybedes dens Danskhed, og dens Løsen var Visens Ord:

Jeg er dansk, som min Fa'r,
og min Søn bliver, hvad hans Fader var.

Tyske Sejre.

At Øvrighedens og Forvaltningsmyndighedernes Sprog naturligvis overalt er Tysk, behøver vel næppe at nævnes. Men ikke tilfredse med at udrydde Modersmaalet af alle offentlige Institutioner tog de fremmede fat paa at forandre næsten alle danske Stednavne og det til en saadan Grad, at det tit kunde være vanskeligt for Befolkningen at finde omkring i sit eget Land, naar den da kom uden for sin Hjemegn i snævrere Forstand.

At Haderslev blev til Hadersleben og Aabenraa til Apenrade, er vel almindelig bekendt. At Bjærndrup bliver til Behrendorf lyder utroligt, og man ved ikke, om man skal le eller græde, naar man hører, at Maarkær bliver til Mohrkirch og Sønderskov til Sonnenschau.

Planløsheden paa dette Omraade fremgaar tydeligt; f. Eks. bliver den gamle kendte Endelse -lev i Frøslev til Frøs-*lee*, i Haderslev til Haders-*leben* og i Tinglev til Ting-*leff*, som dog ogsaa, uvist af hvilken Grund, af og til kaldes *Ding-leben*. Man gik endda saa vidt, at man *returnerede* et af et verdenskendt dansk Firma afsendt Brev til en Mand i Haderslev, med Paategningen „geografischer Irrtum, Hadersleben", (geografisk Fejltagelse, Hadersleben).

Men ikke nok hermed. I 1895 forbød man endogsaa Brugen af selve Landsdelens ældgamle Navn: Sønderjylland. Dette Navn træffer vi i alle Dokumenter fra den ældste Tid; først paa Kong Nils's Tid begyndte man at kalde Landsdelen Slesvig.

Nu hævdede Landretten i Flensborg, at „Slesvigs vedvarende Forbindelse med Danmark umiddelbart gav sig Udtryk" i dette Navn.

Og da „Sønderjylland" ved en Uagtsomhed ikke var bleven slettet over „Flensborg Avis"'s Jærnbanekøreplan, fik Bladet en Dom paa Halsen, og paa samme Maade gik det i adskillige andre Tilfælde.

Dog blev Journalist P. Simonsen, som to Aar senere i en Artikel i „Flensborg Avis" havde nævnt Sønderjyllands Navn, frikendt, da Navnet kun var brugt om Landet i Tiden før 1864(!).

Men i Tilfælde, hvor Navnet var brugt om Tiden efter at Prøjserne havde bemægtiget sig Landet, kunde man se Folk blive idømt endogsaa seks Ugers Arrest for „grober Unfug"(!) (grov Uorden).

Saa utroligt det end kan lyde i normale Menneskers Øren, vil det dog maaske efter det forannævnte kunne forstaas, at man i Sønderjylland kan komme slemt i Knibe ved at synge en dansk Sang eller Salme.

Saaledes blev Redaktør Jessen i sin Tid idømt en Bøde paa 30 Mark, fordi han ved et Vælgermøde havde været med til at synge: „Høje Nord, Friheds Hjem", og samtidig fik den Mand, som havde foreslaaet Sangen, Forpagter P. Philipsen i Nybøl, en Bøde paa 10 Mark. Ved en anden Lejlighed idømtes nogle danske Folk, som paa en Køretur havde

sunget paa Dansk, Bøder for *„rolighedsforstyrrende Larm“(!)*.

En værdifuld Hjælp til at holde Modet oppe under alle Trængsler har de danske Sønderjyder haft i „Den blaa Sangbog“. Dens blaa Bind indeholder 358 danske Salmer og Sange. Men bag i Bogen findes en Fortegnelse over en Snes Sange, som det ikke er raadeligt at synge ved offentlige Møder; blandt disse findes f. Eks.: Vort Modersmaal er dejligt, Kong Kristian stod ved højen Mast, I alle de Riger og Lande, Der er et yndigt Land, Jeg er en simpel Bondemand, Vi har sagt det saa tit, og Du ved det saa godt.

Og slaar vi op paa *Nr. 105*, vil vi ganske rigtigt paa Side 120 finde Overskriften til Sangen „Slesvig, vort elskede omstridte Land“; ogsaa Melodien er angivet; men i Stedet for Sangens første Vers finder vi følgende Meddelelse: „Teksten er af Landretten i Flensborg under 18. December 1905 erklæret for ophidsende og tør derfor i Henhold til Politiforordningen af 28. August 1866 ikke udbredes i Slesvig. Denne Dom er under 5. Marts 1906 bleven stadfæstet af Kammerretten i Berlin.“

Sangen kan altsaa ikke trykkes. Men selv at skrive Sangen ind i sin Sangbog har Prøjserne endnu ikke forbudt nogen, og derfor ser vi, at der efter det nævnte Citat staar en Side blank, — og her indfører Ejermanden saa selv Sangen i sin Sangbog.

Prøjsisk Visdom har vundet en stor Sejr; og Befolkningen lærer Sangen bedre endnu, saa det er fordelagtigt for begge Parter.

Med flere andre Sange forholder det sig paa samme Maade.

I Maj 1905 nød „Den blaa Sangbog“ endogsaa den Ære at blive beslaglagt.

Baade Sprogforeningens Boglagre paa „Folkehjem“ i Aabenraa og flere nordslesvigske Boglader gik det ud over.

Og det regnede med Bøder over dem, som udbredte den blaa Sangbog; ved en af Retsforhandlingerne betegnede den „sagkyndige“ Latinskolelærer Schrøder fra Haderslev 75 Sange som „farlige“, hvorimod dog kun 16 Salmer og Begravelsessange af samme Herre havde faaet Prædikatet „betænkelige“.

Man kan endda forstaa, at danske *Sange* kan genere Samvittigheden hos de tyske Magthavere; men endogsaa danske *Farver* blev man nervøse ved at se; de minder formodentlig for meget om Uretten fra 1864. I hvert Fald dømte Bisidderretten i Toftlund i sin Tid Møller L. Jacobsen i Brøns og Gaardejer P. Beier i Vangsbo til at betale hver 50 Mark i Bøde for „grober Unfug“; de paagældende havde nemlig „taalt“, at der under et Rejsegilde paa det nye Forsamlingshus i Brøns var hejst Kranse med „ikke blot gule, grønne og blaa, men ogsaa røde og hvide Baand“. En Snedkersvend, om hvem det oplystes, at han havde bragt en saadan Krans derop, slap naadigt med 10 Mark.

Møller Jakobsen blev dog senere, da han indankede sin Sag for Landretten i Flensborg, frikendt med den saare vise Begrundelse, at „det mægtige tyske Riges Undersaatter“ ikke kan føle sig truede

ved „et lille, taabeligt Partis barnagtige Demonstrationer".

Og dog kunde der nævnes utallige Eksempler paa Myndighedernes Krig mod alt, hvad der bare lignede rødt og hvidt, lige fra Kranse med Rønnebær til Pibehoveder og Kaffekopper med Dannebrogsflag.

Udvisningerne.

Et brutalt Vaaben mod Sønderjyllands Danskhed fandt Prøjserne i Udvisningerne.

Særlig i Aarene 1897—1901, medens Ernst Matthias v. Køller var Overpræsident, tog Udvisningerne Fart. Han fulgte troligt Bismarcks Ord: „Vi ved, at vi ikke har Ret, men vi har Magt, og vi bruger den."

„Köllertiden" karakteriseres ved Masse-Udvisninger af danske Undersaatter, særlig Tjenestekarle eller Tjenestepiger fra Kongeriget, der ganske vist ikke havde forbrudt sig, men som udvistes for at komme de danske Landmænd, der jo ikke ad lovlig Vej kunde straffes for deres Danskhed, til Livs.

Alene i Aarene 1898—99 udvistes der 600 Mennesker. Mange af disse var Mænd og Kvinder, hvis Slægt var hjemmehørende i Slesvig, havde boet der i mange Slægtled. Mænd, der fuldtud havde opfyldt deres Borgerpligt, i adskillige Tilfælde endogsaa kæmpet for Prøjsen i 1870—71.

End ikke gamle, affældige Folk blev skaanet! Syge Kvinder og smaa Børn drev man uden Skaan-

sel, ofte med kun *Timers* Varsel over Grænsen — bort fra Hus og Hjem.

Den Omstændighed, at Slesvigs danske Befolkning ifølge en officiel prøjsisk Statistik var den mest lovlydige Befolkning indenfor Prøjsens Omraade, kom ikke i Betragtning her — Befolkningen var dansk, det var *Brøden.*

I en Samtale mellem nuværende Redaktør Henrik Cavling og von Køller svarede denne paa Spørgsmaalet om, hvilke Love de Udviste havde forsyndet sig imod: „Ingen, men ved deres Udvisning rammes de fanatiske Principaler".

Det var klar Besked! Men trods Viljen til at knuse al Modstand gik den danske Befolkning lutret og styrket ud af Kampen.

Og baade hjemme i Kongeriget og i Udlandets Presse omtaltes „Masse-Udvisningerne". Hørup skrev i „Politiken": „Hvad er Meningen, man vil dog vel ikke banke os Danske bedre sammen? Det bliver den varigste Følge"; og Socialdemokraterne foranstaltede Protestmøder i København.

Tit grænsede „Grundene" til det latterlige, som da Grosserer Outzen i Haderslev ifølge Overpræsidentens egen Erklæring blev udvist bl. a. „fordi han ikke mere lod sig barbere af en tysk Barber". Eller hvad skal man sige til det Faktum, at en ung Mand blev udvist, „fordi hans *Fader* i mange Aar havde haft en *Husholderske,* hvis *Broder* havde været med til et dansk Møde"?

Ofte kunde Principalerne dog blive meget haardt ramt.

Hos Gaardejer Kr. Knudsen paa Hedegaard ved Visby udvistes saaledes den 9de Februar 1903 5 Karle, 2 Piger og en gift Gartner med Familie; og en Maaned senere blev der hos Forpagter Højer paa Billeslund ved Gram udvist 7 Personer, hvoraf endda 2 var Optanter og altsaa i hvert Fald havde Ret til at bo i Landet.

Dog var man ikke altid lige haard; da Frimenighedskirken i Aabenraa var under Opførelse, indskrænkede man sig saaledes til at give syv danske Undersaatter, som arbejdede her, *Ordre til at søge andet Arbejde,* — men Hensigten og Resultatet: Forsinkelse af Kirkens Opførelse, var naturligvis det samme!

Optanterne og „De Hjemløse".

Ved Freden i Wien 1864 fik Slesvigs Indbyggere Ret til at bevare deres danske Undersaatforhold, naar de inden seks Aars Forløb overfor Øvrigheden tilkendegav Ønsket herom, opterede for Danmark, som det hed, og rejste bort. Alle, som ikke inden denne Frist opterede, betragtedes som prøjsiske Undersaatter.

Men mange, som oprindelig havde opteret for Danmark, blev i Slesvig; og disse „Optanter" og deres Børn havde i mange Aar en højst usikker Retsstilling, idet de af Prøjserne betragtedes som danske Undersaatter og udvistes uden Skaansel, naar de da ikke lige var i Værnepligtalderen; i saa Tilfælde maatte de nemlig gøre Militærtjeneste ved

den tyske Hær, hvilket dog ingenlunde hindrede, at de kunde udvises, naar de havde „nydt“ denne Borgerret(!).

Det var en udtrykkelig Bestemmelse i Wienerfreden, at en Option for Danmark kun var gyldig, naar den efterfulgtes af Udvandring; men det laa jo i Prøjsernes Interesse, at der var saa faa danske Slesvigere i Landet som muligt, og derfor *lavede* de Optanter, stemplede en hel Række danske Mænd som Optanter og udviste mange af dem. Saaledes omtalte daværende Landdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle i en Tale om Udvisningerne og Optanterne, som han den 13. Februar 1905 holdt i den prøjsiske Landdag, at paa det Tidspunkt var siden 1902 over 1200 fødte Slesvigere af Myndighederne *gjort* til Optanter, deriblandt Veteraner fra 1870—71 og flere Hundrede yngre Mænd, som havde aftjent deres Værnepligt i den prøjsiske Hær.

Først ved Optantkonventionen af 11. Januar 1907 gik Prøjsen ind paa paa visse Betingelser at optage „de paa prøjsisk Statsomraade bosatte nationalitetsløse Optantbørn“ som prøjsiske Undersaatter. Henved 5000 Sønderjyder har benyttet sig af denne Ret til at blive Borgere i deres eget Land; men da var allerede mange „Optanter“ udvist!

En anden Klasse af Befolkningen, som Udvisningerne gik haardt ud over, var „De Hjemløse“.

I de Aar, da den sønderjydske Befolkning udvandrede for paa fredlyst Grund at vente paa Afstemningen, som den efter § 5 havde Ret til, og for at undgaa den tyske Militærtjeneste, blev der naturligvis

i Hjemlandet en stærk Mangel paa Arbejdskraft. Der fandt derfor en Del Indvandring Sted fra Danmark; og da de indvandrede Mænd i mange Tilfælde tog fast Bolig i Landet og giftede sig med sønderjydske Kvinder, opstod der nye Vanskeligheder.

Ifølge dansk Lov har enhver, som er født i Danmark, dansk Indfødsret; hvorimod Betingelsen for at have prøjsisk Borgerret er den, at man er Barn af en prøjsisk Statsborger. Dette betyder altsaa, at Børnene i saadanne Ægteskaber mellem kongerigske Mænd og sønderjydske Kvinder staar uden Borgerret, og det er disse Mennesker, man plejer at betegne som „De Hjemløse".

Jeg vil aldrig kunne glemme en „Hjemløs", jeg engang talte med ovre i Sundeved; det var en gammel Mand, hvis Søn Prøjserne netop havde jaget bort fra Hjemmet. Han sagde med et Blik fuldt af Vrede og dyb Hjertesorg: „Jeg skal hade dem, saa længe jeg lever"; det er en stor Synd at skabe saadant Had hos Mennesker.

Først efter Loven af 19. Marts 1898 kan Børn af saadanne Ægteskaber optages som danske Undersaatter, dog kun for saa vidt de er født efter 1. Januar 1898.

Udvandringen før og efter Løftebrudet i 1878 og Udvisningerne tyndede voldsomt ud i Befolkningens Rækker; og ved Indvandringen fra Danmark og „Optantlaveriet" blev Forholdene efterhaanden saaledes, at en meget stor Del af Sønderjyllands Indbyggere ikke havde Borgerret i Landet.

Men heller ikke her naaede de fremmede Erob-

rere deres Maal; thi det er en Kendsgerning, at *fra Aarhundredskiftet vokser den danske Befolkning atter støt og sikkert over hele Nordslesvig;* særlig er Danskerne gaaet stærkt frem i Kristiansfeldt, Augustenborg og *Flensborg*, og det skønt det danske Sprog en Overgang har fristet meget trange Kaar i disse Byer.

„Krig paa Kniven".

Men man brugte ogsaa mange andre Midler for „at skaffe Ro i Landet", som von Køller kaldte det. Processer efterfulgt af Bøder og Fængselsstraffe; Boykotning af danske Næringsdrivende; Ophævelse af danske Møder og Gudstjenester; Forbud her og Forbud der; Gendarmvagter selv ved saa private Fester som Bryllupper, og Politiforfølgelser alle Vegne. Det var „Krig paa Kniven", som den tyske Forenings Formand, Dr. Hahn saa skønt prædikede.

Amtsforstander Meyer opløste saaledes den 22. November 1899 i Regeringspræsidentens Navn et offentligt Møde i det nye Forsamlingshus i Vodder, fordi Frimenighedspræst Jørgensen „baade ved de valgte Sange og ved sine Indledningsudtalelser" havde ladet forstaa, at Mødet havde „en gudelig Karakter." (!)

Og den 21. Juni 1900 blev Redaktør Simonsen idømt 1 Maaneds Fængsel for „grober Unfug", fordi han efter „Kristeligt Dagblad" havde gengivet en Artikel om de kirkelige Forhold i Sønderjylland.

En Gang forbød man et Lysbilled-Foredrag om

„Solen og Planeterne", fordi man *formodede*, at der kunde blive fremvist „Billeder af danske Mænd og danske Egne".

En anden Gang blev tre Mænd og en Enke i Rangstrup idømt Bøder paa 25 Mark hver, fordi de havde illumineret deres egne Vinduer, hvilket betragtedes som „grober Unfug".

Og ved et Møde i Nustrup Foredragsforening forbød Politiet, at der skænkedes Kaffe til Deltagerne, hvorfor Forsamlingen maatte drikke Vand til det medbragte Smørrebrød.

Man vidste sig aldrig sikker. Alt kunde ventes. Ofte kunde Chikanerierne virke i høj Grad hæmmende og fremkalde Befolkningens Harme, til andre Tider tog man dem fra den gemytlige Side; men Tyskheden gavnede de mindst af alt.

Trods alt drog Fürst von Køller bort som en slagen Mand. „Forholdene er vanskelige og vedbliver at være vanskelige," sagde han ved en Afskedsmiddag i Slesvig til Landraad von Tschirschnitz fra Sønderborg.

Da Landraad Tschirschnitz nogle Aar senere trak sig tilbage, udtalte han: „30 Aar har jeg arbejdet for Tyskhedens Sag her i Nordslesvig, de 30 Aar af mit Liv har været spildt." Og forandrer vi blot Antallet af Aar, vil dette Citat kunne passe ogsaa paa v. Køller og Konsorter.

Fædrenes Jord.

Tyskheden havde paa alle Omraader en stærk Støtte i det store Folk mod Syd. Ubegrænsede Penge-

midler stod til Raadighed, og ikke alene private, men naturligvis ogsaa den prøjsiske Stat lod i rigt Maal Tyskhedens Pionerer mærke, at økonomisk set behøvede de ikke at vige tilbage for noget.

Det viste sig ogsaa i Kampen om Jorden; hvis Tyskerne kunde faa den indfødte Befolkning til at sælge sin Jord til fremmede, vilde der være naaet meget.

I Aarene 1898—1903 købte Staten saaledes en Del større Landejendomme, af hvilke dog mange før havde været paa tyske Hænder, og oprettede en Række Statsdomæner og Rentegaarde, hvis Forpagtere, Bestyrere og Fæstere skulde være indkaldte Tyskere. Og den prøjsiske Indenrigsminister meddelte i Landdagen, at man nu vilde tage fat paa „Bebyggelsen af dertil skikkede Strøg med tyske mindre Gaardejere".

Et andet Middel i Kampen om Jorden er Oprettelsen af et tysk Bosættelsesselskab. Andelene heri er for Størsteparten tegnet af Landbrugskammeret, Kommuner og andre offentlige Institutioner. Ikke en Snes indfødte Nordslesvigere har tegnet Andele. Dette tyske Bosættelsesselskab har vel købt en Del Gaarde, men det har næsten i alle Tilfælde købt saa dyrt, at det har lidt store Tab.

Men her som paa alle andre Omraader viste den danske Troskab sin Styrke; man støttede hinanden, saa ingen dansk Mand, selv om han havde økonomiske Vanskeligheder, behøvede at sælge sin Jord til Tyskerne.

I 1909 oprettede man fra dansk Side „Nordsles-

vigsk Kreditforening". I Løbet af faa Uger var der i Andele paa 500 Mark tegnet en Aktiekapital paa 840,000 Mark, og Formaalet var at yde amortisable 2. Prioritetslaan i Landejendomme. Desuden har Foreningen til yderligere Hjælp Obligationer tegnet til et Beløb af 800,000 Mark. I det Hele taget er der jo god Brug for denne Institution, og Foreningen, som har sit Sæde i Haderslev, har i de faa Aar, den kan se tilbage paa, været en vigtig Hjælp i Kampen for at bevare Fædrenejorden i Folkets Eje. En Mængde Ejendomme er ved „Nordslesvigsk Kreditforening"s Hjælp bevaret paa danske Hænder, og ligeledes er adskillige Gaarde erobret tilbage fra Tyskerne. Siden Foreningen blev stiftet, har den ydet over 650 Laan til et samlet Beløb af 5¼ Million Mark.

Da Regeringen blev klar over Kreditforeningens Betydning, fik den Landdagen til at vedtage en Lov, som skulde vanskeliggøre det for Befolkningen at tilbagekøbe Jord, som een Gang var kommet i tysk Eje. Men da var det, at Nordslesvigerne i faa Uger oprettede „Landeværnet" og Sogneværn over hele Landet, og Medlemmerne af disse forpligtede sig til ikke at lade deres Jord gaa over fra dansk til tysk Eje. Lige før Krigen havde Landeværnet en stærk Organisation over hele Nordslesvig, og i denne repræsenteredes de forskellige Sogneværn af ialt 402 Tillidsmænd.

Lige før Krigen var jo ogsaa Vilkaarene i det Hele bedre end i mange Aar forhen; den fremvoksende unge danske Slægt gjorde ogsaa her sin

Indsats gældende, og med den Uddannelse, de Unge har faaet paa kongerigske Efterskoler, Højskoler og især Landbrugsskoler, er de i Oplysning og Dygtighed den hjemmetyske og indvandrede Landmand, som savner denne Uddannelse, langt overlegen.

Valgene.

En Maalestok for Danskhedens Stilling i Sønderjylland har vi til en vis Grad haft i Valgene til den tyske Rigsdag og den prøjsiske Landdag.

Det tyske Rige regeredes af Kejseren i Forbindelse med Forbundsraadet (Bundesrat) og Rigsdagen (Reichstag). I Forbundsraadet sad ialt 58 Repræsentanter for de forskellige til Riget hørende Regeringer; i Rigsdagen 397 Rigsdagsmænd, af hvilke 236 repræsenterede Prøjsen, og af disse sidste valgte Slesvig de fire.

Da Sønderjylland i Februar 1867 for første Gang sendte Repræsentanter til Berlin, blev der, som bekendt, i de to nordlige Kredse valgt danske Mænd.

Danskheden var, ligesom Tilfældet er nu, stærkest i Haderslev og Sønderborg Amter. Førend det næste Valg skulde finde Sted i August 1867, lagde Tyskerne derfor Kredsene om, saaledes at disse to indbyrdes usammenhængende Amter kom til at udgøre første Rigsdagsvalgkreds, medens Aabenraa og Flensborg Amter tilsammen udgjorde anden Kreds.

Og ved denne uretfærdige Ordning blev det muligt at faa valgt tre tyske Kandidater i Slesvig.

Da der imidlertid krævedes absolut Flertal for at blive valgt, lykkedes det i 1881 Gustav Johannsen at blive valgt ved Omvalget, idet Socialdemokraterne støttede det forholdsvis store danske Stemmetal.

Ogsaa i fjerde Kreds, Tønder Kreds, har de danske Stemmer været stærke nok til at gøre Udslaget ved Omvalget, hvorfor der Gang paa Gang er bleven valgt en tysk Frisindet.

De Danske er Tyskerne langt overlegne baade i Tal og i Styrke, kun Undtagelseslove holder Tyskheden oppe og giver den adskillige Steder et kunstigt Flertal.

I Udvandringens Aar gik de danske Stemmetal stærkt ned; men i Firserne kom Omslaget, og siden da har der fra Valg til Valg været stedse stærkere Fremgang.

I den nordslesvigske Vælgerforenings Opraab til Rigsdagsvalget den 12. Januar 1912 hed det:

„Danske Vælgere! Vi kaldes atter til Valg! Vi har paany Lejlighed til at aflægge vort Vidnesbyrd om vor Troskab imod Fortiden, om vor Vilje til mandigt at værne vor Arv og vor Odel, vort Hjem og vor Jord, vort Modersmaal og vort Folkeliv, vor nationale Ret.

Til Trods for højtidelige Løfter, der blev givne os, da vi som et erobret Folk kom ind under det prøjsiske Fremmedherredømme, er der stadig ikke taget Hensyn til noget af vore retfærdige Krav. Vort Modersmaal tilsidesættes og undertrykkes. Vor Jord er udsat for Magthavernes Efterstræbelser. Vore Borgerrettigheder krænkes og beskæres. Vore

hjemløse Brødre forfølges og kastes i Fængsel. Vi behandles som ildesete fremmede i vort eget Land. Vi bekæmpes med Guld og med Vold, fordi vi ikke vil opgive vor nedarvede Danskhed, men fremdeles vedkender os vort gamle Løsen: Vi er Danske, og vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske, efter Folkerettens Forskrifter.

Danske Vælgere! Ved at stemme paa de af Vælgerforeningen opstillede Kandidater — H. P. Hanssen i 1. Kreds, P. Grau i 2. Kreds, P. Jessen i 4. Kreds — vil vi nedlægge en tusindstemmig Protest mod dette Styre, men tillige stemme paa Mænd, som er rede til at føre vore Krav og vore Klager frem paa Tinge, Mænd, som vil virke hen til, at vort danske Folkeliv og vort kristelige Menighedsliv kan udfolde sig frit og uafhængigt af uvedkommende Statshensyn, Mænd, som vil kæmpe for Frihed og Fremskridt i vort borgerlige og politiske Liv, og som med varmt Hjerte for dem, som sidder i smaa og trange Kaar, kraftigt vil støtte alle Bestræbelser, som gaar ud paa at skaffe billigere og bedre Livsvilkaar og fremme en sund Samfundsudvikling.

Danske Vælgere! Valget er nær forestaaende. Lad det finde os enige og samdrægtige, aarvaagne og virksomme, saa vil den 12. Januar 1912 blive en Hædersdag for den danske Befolkning i Sønderjylland."

Og da Dagen kom med klart Solskin og skingrende Frost over det vinterklædte Land, mødte de danske Sønderjyder op og vandt en storslaaet Valgsejr over de maabende Prøjsere, som ogsaa her fik

at føle, at paa Sønderjylland passer Ordet: „Hvor Ungdommen er, der er Fremtiden".

Der blev afgivet omtrent 17,300 danske Stemmer, næsten to Tusinde flere end ved det foregaaende Valg i 1907.

Kongeriget Prøjsen regeredes af Kejseren i hans Egenskab af Konge af Prøjsen i Forbindelse med Landdagen, som bestod af Herrehuset og Deputeretkammeret.

I Herrehuset sad Prinserne, Fyrsterne, Greverne og de kongevalgte Embedsmænd, ialt 318 Mand.

Hverken her eller i det tyske Riges Forbundsraad kunde de Danske altsaa blive repræsenterede.

Det prøjsiske Deputeretkammer omfattede 433 Mandater, hvoraf de 7 repræsenterede Sønderjylland.

De Danske har dog ikke kunnet besætte mere end 2 af disse Mandater.

Landdagsvalgene foregik efter en stærkt forældet Valglov, som gav de store Skatteydere og Grundejere saa overvældende Magt, at en enkelt Mand ofte med sin Stemme kunde vælge lige saa mange Valgmænd som flere Hundrede andre.

Første Landdags-Kreds bestod af Haderslev Amt, anden af Aabenraa og Sønderborg Amter. Først vælger de Stemmeberettigede i hver Kreds et vist Antal Valgmænd, og disse sidste vælger saa senere Landdagsmanden.

Alle Fordele er paa tysk Side. Hver Kreds er delt i en Mængde Afstemningsdistrikter, og af disse blev før hvert eneste Valg en Mængde lagt om for at hæmme de danske Stemmer.

Ved sidste Valg var mange Distrikter endogsaa splittet saaledes, at *Vælgerne maatte gaa gennem flere fremmede Valgdistrikter for at komme hen i deres eget.* Og da Tyskerne ligeledes kan bestemme, hvor mange Valgmænd, hvert Distrikt skal vælge, gik der ved forrige Valg 3632 danske Stemmer til Spilde, hvilket vil sige, at Danskerne, hvis der havde været en retfærdig Ordning, ved disse Stemmers Hjælp havde faaet 12 Valgmænd flere.

Valghandlingen er offentlig, enhver stemmer ved i alles Paahør højt og tydeligt at nævne Navnet paa den Kandidat, han ønsker valgt. Tyskerne kan da lægge et stærkt Pres paa alle, som paa en eller anden Maade er afhængig af deres Gunst.

Trods alt viste det sidste Landdagsvalg dog *en stærk Fremgang for Danskerne* og Tilbagegang for de fremmede.

Nede i anden Kreds var Sejren saa stor, at de tyske Valgmænd helt undlod at give Møde den Dag. Landdagsmanden skulde vælges; saa sikre var de paa Nederlaget.

Den danske Presse.

Der findes i Nordslesvig, foruden en hel Del Tidsskrifter, flere danske Dagblade.

I Haderslev udkommer „Dannevirke“ og „Modersmaalet“, i Aabenraa „Hejmdal“, i Sønderborg „Dybbølposten“ og i Flensborg „Flensborg Avis“.

Pressen er her ingen politisk, men en national Presse, en dansk Presse; dens første Opgave har været at forsvare Danskheden, afværge alle Angreb mod Befolkningen og paatale enhver Uret, som begaas mod denne. Men andre vigtige Opgaver har de sønderjydske Blade haft i at bringe Bud om, hvad der rører sig i Danmark, og i deres Bidrag til Arbejdet for at vedligeholde Forbindelsen med Moderlandets Kultur. Iøvrigt er Opgaverne talrige, saa talrige som Folkets Tarv.

Naturligvis har Redaktører og Medarbejdere været Genstand for stadig Forfølgelse fra de tyske Myndigheders Side. Bøder og Fængselsstraffe har man ikke sparet paa.

Saaledes har „Flensborg Avis"'s Medarbejdere i Aarenes Løb tilsammen tilbragt en halv Snes Aar i prøjsiske Fængsler; af disse falder dog næsten 4½ Aar paa Redaktør Jessen. At nævne blot en Tiendedel af de sønderjydske Blades mange Processer vilde simpelthen være uoverkommeligt.

Men trods al Modstand har der været stadig Fremgang for den danske Presse; dens samlede Abonnentantal er nu henved 25,000.

Et af de skønneste og mest storslaaede Eksempler paa, hvad den sønderjydske Presse har kunnet yde, finder vi i en Artikel, som Redaktør Jessen skrev i „Flensborg Avis" den 27. November 1895. De prøjsiske Domstole havde netop forbudt Brugen af Navnet Sønderjylland, og Artiklen, som hed „Et Land uden Navn", sluttede saaledes:

„Men der gives et Navn, som ikke er forbudt

endnu, det er vort gamle Fædrelands dejlige Navn, Danmark. Skal vor egen lille Landsdel være navnløs, saa kan vi endnu nævne Navnet paa vort Moderland. Hvilket Navn har en mere fuld og fast og fager Klang end Navnet Danmark. Saa være det herefter tifold velsignet, vor Sjæl skal klynge sig til det, vor Tunge skal prise det, ja, Ordet Danmark skal gemmes i vort Hjerte som en kostelig Perle."

Foreningerne.

Foruden Pressen, maa som et af Danskhedens ypperste Vaaben nævnes de danske Foreninger.

Den ældste af dem alle er Sprogforeningen, „Foreningen til det danske Sprogs Bevarelse i Nordslesvig". Den er stiftet den 10. Oktober 1880 og har nu langt over 6000 Medlemmer.

Foreningen har i Aarenes Løb oprettet henved 200 Bogsamlinger over hele Nordslesvig, og den har til disse skænket over 100,000 Bind danske Bøger.

Den har staaet Hjemmene bi i Arbejdet for Modersmaalet, rettet Tusinder af danske Stile for Børnene og givet dem Præmier derfor; endvidere er der siden 1890 aarlig uddelt gennemsnitlig over 10,000 A. B. C.-Bøger, Billedbøger, Sangbøger, Læsebøger, Historie- og Geografibøger, Billeder, Landkort, Sprogkort o. s. v. At Virksomheden er stærkt stigende, viser den Omstændighed, at der i 1913 alene uddeltes henved 30,000 Bøger.

Forøvrigt udgiver Sprogforeningen „Den blaa

Sangbog" og siden 1894 „Sprogforeningens Almanak".

Nordslesvigernes politiske Organisation er Vælgerforeningen, som blev stiftet den 10. Juli 1888.

Ved hvert Landdags- eller Rigsdagsvalg har den ordnet Valgagitationen bl. a. ved at sende en hel Stab af dygtige Talere ud over Landet. Den sørger for Opstillingen af Kandidaterne og har i det Hele taget gjort et stort Arbejde for at samle, oplyse og værne den danske Befolkning, hver Gang et Valg stod for Døren.

Den ledes af en Styrelse og et Tilsynsraad paa ialt 60 Medlemmer, som man med Rette har kaldt „Nordslesvigs Rigsdag". Medlemstallet er nu 8000.

I Tilslutning til Vælgerforeningen er der oprettet et dansk Arbejdersekretariat, hvorigennem der ydes gratis Retshjælp m. m.; særlig i mange Sager overfor den tyske Forsikringslov er Sekretariatet traadt hjælpende til og har derved skaffet danske Arbejdere adskillige Tusinde Mark, som ellers vilde være gaaet i Tyskernes Lommer.

Endelig maa det nævnes, at Vælgerforeningen med godt Resultat har ladet afholde Kursus i sociale og politiske Emner, og at den har udgivet en Række Smaaskrifter, som oplyser om forskellige Forhold, Undersaatforhold, Valg til Rigsdag og Landdag m. m., og som selv de tyske Kommuneforstandere ofte maa ty til.

Den yngste, men til Gengæld den største af de tre store Foreninger er „Den nordslesvigske Skoleforening", som stiftedes den 30. Novbr. 1892. Den har

11,000 Medlemmer og har, siden den begyndte sin Virksomhed, givet henved 6000 unge Kvinder og Mænd Understøttelse til Ophold paa danske Skoler i Kongeriget.

Disse tre Foreninger er udbredt over hele Nordslesvig; der findes ikke eet Sogn, hvor de ikke har Medlemmer. Deres samlede Indtægt beløber sig til omkring 75,000 Mark om Aaret.

Et lignende Beløb ejer man i det saakaldte „Jærnfond", som blev oprettet i 1902, og som er tænkt som et Slags Reservefond for de tre store Foreninger. Det yder Understøttelser til Retshjælp, til Valgagitation, til „Videreuddannelse af begavede unge Mænd og Kvinder, paa Studiets, Landvæsenets, Handelens og Haandværkets Omraade", og endelig hjælper det til ved Opførelsen af Forsamlingshuse.

Da Prøjserne ved Tvang og Pres havde drevet det saa vidt, at det næsten var umuligt for danske Folk at faa Lokaler til Møder i Gæstgivergaarde og lignende Steder, begyndte Befolkningen at opføre *Forsamlingshuse*. I Løbet af faa Aar blev der rejst 52 saadanne danske Forsamlingshuse, lyse, skønne Bygninger, hvor man kunde samles til Gudstjenester og Foredrag, politiske Møder, Gymnastik o. s. v., og som rummer mange af Sprogforeningens Bogsamlinger.

Foruden Sprogforeningen, Vælgerforeningen, Skoleforeningen, Jærnfondet, Kreditforeningen, Forsamlingshusene og Landeværnet havde den danske Befolkning, da Krigen udbrød, en Mængde andre stærke Organisationer: Banker, Sparekasser,

Andelsforetagender, Landboforeninger, Foredragsforeninger o. s. v.

Ogsaa en Del Gymnastikforeninger var der; men deres Arbejde hæmmedes i høj Grad ved den Brutalitet, hvormed man fo'r frem imod deres Ledere, som Gang paa Gang idømtes Fængselsstraffe og Bøder, naar der blandt Deltagerne i Gymnastikken var Mænd eller Kvinder, som ikke havde naaet Myndighedsalderen (!).

Desuden maa nævnes K. F. U. M. og K., som særlig i det sidste Aarti før Krigen kom til, omend indirekte, at gøre en stor Indsats ogsaa i national Henseende.

Og endelig de danske nationale Ungdomsforeninger, af hvilke den første stiftedes i Aabenraa i 1909; men da Krigen udbrød, var de allerede udbredt over hele Nordslesvig og havde adskillige tusinde Medlemmer.

Aarsmøderne.

Samtidig med Stiftelsen af „Jærnfondet" i 1902 holdt man det første af de danske Aarsmøder.

Aarsmødet er Sommerens store Begivenhed; det varer gerne to Dage og holdes paa skiftende Steder i Nordslesvig. Her holder de tre store Foreninger deres Generalforsamling, hvor der aflægges Beretning om det forløbne Aars Arbejde og lægges Planer for Fremtiden. Desuden deltager Kredsdagsmændene, Pressens Repræsentanter, Udsendinge fra de enkelte Sogne m. fl.; og ogsaa Befolkningen paa

den Egn, hvor Mødet holdes, tager naturligvis Del i Forhandlingerne.

Den sidste Dag fejres gerne som en stor Folkefest med Taler og Sang og frit Samvær, og ved denne Lejlighed har Tilstrømningen ofte været stor.

Det største af alle Aarsmøderne holdtes i Haderslev den 13. og 14. Juni 1914 og blev en Fest, som sent vil glemmes.

Der var rejst et vældigt Mødetelt, som kunde rumme 4000 Mennesker, og en hel Teltlejr med Kontorer, Garderober, Restauranter m. m.; og overalt var der Liv, glade Mennesker saa man, og Sommersolen skinnede fra den blaa Himmel og gav Festen yderligere Glans.

Det danske Sprog lød fra mange Læber, danske Taler og danske Sange gav Udtryk for det, som boede i danske Sønderjyders Hjerter nu, da de skulde fejre 50 Aars Jubilæum under Prøjserstyret.

Kun to Ting mindede tydeligt om, hvor man var: de tyske Gendarmer, som med deres Pikkelhatte og raslende Sabler og med Revolveren i Bæltet saas snart her, snart der, — og den totale Mangel paa Flag.

Om Søndagen den 14de, da Folkemødet skulde holdes, kunde man til Tider næsten ikke komme frem i Haderslevs Gader.

Fra alle Egne af Nordslesvig og langt nede fra *Mellemslesvig* kom Folk i tusindvis.

Det vrimlede med Køretøjer, Automobiler og Cykler, alle Tog mod Haderslev var overfyldte, og Mængder kom til Fods endogsaa langvejs fra. Mø-

det prægede aldeles den lille Købstad. Der var gamle, som havde døjet Kampen gennem 50 Aar, og Unge af den fremvoksende tredie Generation. Mænd og Kvinder fra Nord og Syd, fra Øst og Vest, var stævnet til Møde.

Da Mødets Hovedtaler, Rigsdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle, skulde have Ordet, kunde det store Mødetelt ikke nær rumme blot Halvdelen af Deltagerne; man lejrede sig da udenfor Teltet paa en prægtig Skraaning, med den herligste Udsigt over det „skønne Land med Dal og Bakker fagre".

Aldrig før var saa mægtig en Forsamling set i Sønderjylland; i hvert Fald var der mindst samlet ti Tusinde Mennesker, men der var dem, som anslog Forsamlingen baade til tolv og femten Tusinde.

Sangen gik som en vældig Susen gennem Folkehavet; og saa stod de danske Sønderjyders Høvding, Rigsdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle, paa Talerstolen.

Han er altid en betydelig Taler, men de, som hørte denne Tale, vil vist alle vidne, at ingensinde før har han talt med større Kraft og Klarhed.

Stilheden vidnede om den spændte Opmærksomhed, hvormed den store Forsamling fulgte Talen, som først omtalte de 50 Aar, der nu var til Ende, og siden Stillingen, som den netop var i Sommeren 1914. — Han protesterede mod den falske Paastand, at Sønderjyderne i 1864 blev befriede fra et dansk Aag, og sagde derpaa bl. a.: „Vi vil vidne, saa det kan høres over hele Norden og dybt ned i Tyskland: Den nordslesvigske Befolkning har al-

drig levet under et dansk Aag, har aldrig baaret dansk Trældomsmærke. *Vore Fædre har følt sig lykkelige over den mere end tusindaarige Forbindelse med vort gamle Moderland. De har levet under gode og lykkelige Kaar, derom vidner endnu vor Kultur og vor Velstand. De har levet i stor personlig Frihed; derom vidner vore ranke Rygge, vort stive Sind og vort høje Mod. Og vi vil vidne, at vore Fædre følte Løsrivelsen som den største Ulykke, der kunde times vort Folk. — — —*

Vi har mere end tusindaarig Odelsret til det Land, hvor vore Fædre har boet og bygget. Vi har i over et Aartusind staaet imod den tyske Stormflod, og saadan vil vi staa i Fremtiden. Vi har Liv til Sag og Kraft til Kamp. Vi har Virkelyst og Virketrang. Vi har Varme og Begejstring. Vi har Tro paa vort Folks og ogsaa paa den nordslesvigske Folkestammes Fremtid."

Det var en Tale, som kunde løfte et helt Folk ud over Hverdagen, en Tale, som satte sit Præg paa Festdagens Liv, men som ogsaa gav stærke Tilskyndelser til igen at tage det daglige, sejge Arbejde op, til at føre Kampen videre mod den Sejr, som man stolede paa, Gud engang vilde give.

Tilsidst citerede Rigsdagsmanden Slutningsstrofen af Hostrups Digt: „Til Fjenden":

„Du kan vel kro dig af Døgnets Kaar
og af Sejren, de har dig skabt,
men du fører en Kamp mod de tusinde Aar,
og i den har du visselig tabt."

Det var den sidste store Tilkendegivelse af Sønderjydernes trofaste Kærlighed mod os herovre, mod alt Dansk.

Seks Uger efter kom Verdenskrigen og lammede i over fire Aar deres Arbejde, deres Virkekraft og Glæde; men Haabet om Genforeningen levede dybt i deres Sind, og trods alle Lidelser og al Tvang ogsaa under Krigen, holdt de fast ved Troen paa en lys Fremtid for deres Folk, — for det nye genforenede Danmark.

Krigens Ofre.

Vi kongerigske Danske, som i Sommeren 1914 besøgte sønderjydske Hjem og, som saa ofte før, nød godt af den storslaaede Gæstfrihed, vi altid mødte hos Landsmænd derovre, vil længe mindes den stærke Frimodighed og stille Glæde, som netop den Sommer, 50-Aaret for Adskillelsen, prægede vore Venner.

Aarsmødet havde vel sin store Del i den Fortrøstning til Fremtiden og Lykke ved at være Dansk, som gennem Samtale og Sang kom saa stærkt frem overalt.

Man havde gjort Regnskabet op og set, *at det danske Folk i Sønderjylland nu var stærkere end nogensinde, var i Fremgang over hele Linien;* man vidste, at Sejren var fra Gud, og man takkede Sejrens Giver.

Og saa henimod Slutningen af Juli kom Krigen. Det frygtelige, man ofte havde talt om som en Mulighed, var nu en Virkelighed.

De danske Sønderjyder skulde for anden Gang gaa i Krig for Tyskland, deltage i en Kamp, som ikke var og som aldrig kunde blive deres.

Det kom som „et Lyn fra klar Himmel“, skrev de ofte senere; og det var en Alvor, som aldrig vil glemmes; den stod prentet paa Mændenes Ansigter, de skulde bort; og Kvinderne græd, græd, som vi aldrig saa Mennesker græde.

Tusinder af danske Mænd maatte følge den tunge Pligt at drage i Kamp for det fremmede Folk, som i halvtredsindstyve lange, lange Aar kun havde bragt dem Lidelse paa Lidelse og Sorg paa Sorg.

Vi fra Kongeriget maatte rejse, de turde ikke beholde os, og vi skulde hjem, maaske for at værne Danmark.

Men aldrig glemmer vi de Ansigter, de Blik, som fulgte os. Før vi skiltes, sang vi et Par af vore gamle Salmer, og Hjemmets Hustru bad en inderlig Bøn for Danmark, om Kraft til at bære, hvad der end maatte komme, og om vi først af alt maatte blive bevaret i Guds Fred. Der var Varme og Kærlighed i de Haandtryk og Afskedsord, — det blev sidste Gang, vi saa flere af dem.

Ovre paa denne Side af Grænsen fulgte man med stærk Spænding Begivenhedernes Gang. Grænsen var spærret, og meget fik man ikke at vide; men man hørte Kirkeklokkerne ringe derovre og gyste ved at høre Brandhornene, som kaldte Landsmænd og Brødre til at møde under de tyske Faner.

Den danske Ungdom drog bort med Sorg i Sinde; men Tyskerne jublede: „Jetzt gehts los! Wollen wir doch zeigen, was für Kerls wir sind“ (Nu gaar det løs! Lad os dog vise, hvad for Karle vi er). Overmodet kendte ingen Grænser i de Dage.

Og saa kom det, man kendte fra Krigen i 1870—71: Arrestationer i stort Tal. Med en Brutalitet uden Lige tog man fat. Man var vel ikke rigtig tryg overfor denne Befolkning, som man havde knægtet i de mange Aar; saa arresterede man alle, som paa en eller anden Maade var Førere eller Ledere.

Flere Hundrede i Tal blev de ført Syd paa. Men den hensynsløse Maade, Tyskerne gik frem paa og viste, „hvad for Karle de var", vil fremgaa af et Par Eksempler:

Ogsaa Redaktør N. Svendsen i Haderslev, „Modersmaalet"s Udgiver, blev arresteret. Og da hans Hustru senere paa Dagen kom hjem og fandt sit Hus forseglet og bevogtet af Militær, nægtede man hende simpelt hen Adgang til sit eget Hjem; paa en høflig Forespørgsel om, hvor hun da skulde gaa hen, blev svaret, at hun kunde lægge sig i Rendestenen eller paa Gaden, *hendes Forhold kom ikke Militæret ved!*

Og gamle Redaktør M. C. Mathiesen, som længe havde været dødssyg af Kræft, sendte man syv Mand ud for at arrestere. Lægerne med selve den prøjsiske Kredslæge i Spidsen søgte at udvirke hans Frigivelse, men hans Hustru fik dog Svaret: *„Es ist mir doch einerlei, ob so ein Kerl krepiert"* (Det er mig ligegyldigt, om saadan en Karl kreperer). Han sad fængslet en Maanedstid og døde kort Tid efter at være kommen hjem.

Inden længe kom de første Tabslister. Mange Sorgens Budskaber bragte de, ogsaa til det danske

Sønderjylland. Danske Mænd faldt i hundredevis paa alle tyske Fronter, sank med de tyske Skibe og faldt i Fangenskab i alle Ententelandene; ogsaa ude i Østen var der Danske mellem de tyske Besætninger, som maatte overgive sig.

De maatte lide paa Pligtens tvungne Vej, men selv deres Undertrykkere maatte lade dem, at de gjorde deres Pligt.

Da det 86. Regiment i Krigens første Aar kunde fejre 25 Aars Jubilæum som „Regiment Königin", Dronningen af Prøjsens Regiment, sendte Kejserinden følgende Telegram til „sine" Soldater, af hvilke adskillige Hundrede var danske:

„Fra det Fjærne sender jeg mine hjerteligste Hilsener til Regimentet, som i et Aars haardeste Kampe i talløse Slag og Fægtninger har udmærket sig med Ære og fundet sin Kejsers og Konges højeste Anerkendelse, men ogsaa har lidt uhyre, uforglemmelige Tab. Gid Nordgrænselandets Sønner ogsaa fremtidigt sejrrigt maa bære deres Faner mod Fjenden, indtil en ærefuld Fred er vunden. Gud (!) være med mit elskede Regiment, som jeg er og kan være stolt af."

30,000 danske Sønderjyder har maattet deltage i Verdenskrigen. Hvis de havde søgt at unddrage sig denne tunge Pligt og var gaaet over Grænsen til Danmark, havde de maaske paaført os Krig med Prøjsen, i hvert Fald havde de mistet enhver Mulighed for at føre Nationalitetskampen videre, hvis Krigen ikke bragte dens Løsning.

Flere Tusinde faldt i Fangenskab; og alle Dan-

ske vil være Ententelandene taknemmelig for den Forstaaelse og Gæstfrihed, hvormed de har modtaget vore Landsmænd.

I de særlige Fangelejre for danske Nordslesvigere fandt de Bøger og Blade paa deres Modersmaal, fik Lov at faa Besøg af danske Præster og Foredragsholdere, som kunde tale til dem, og fik Lov til at brevveksle med Hjem i Danmark, hvorfra de fik sendt mangen god Pakke og opmuntrende Hilsen. De godt 2000 sønderjydske Krigsfanger led ingen Nød.

En tungere Skæbne fik de mange, som kom hjem fra Krigen, saarede og nedbrudt paa Sjæl og Legeme.

Mere end seks Tusinde danske Sønderjyder maatte lade Livet for Tysklands Sag, og vi kan ikke nu synge, som een Gang:

„Skøn er Døden, som I fik,
ingen skønnere der findes,
derfor vil med vaade Blik
heller ej vi Eder mindes."

Men naar vi med Sorg i Sinde maa tænke ogsaa paa dette Offer af dyrebare Menneskeliv, saa kan det dog fuldttonende lyde:

„Men hvor danske Hjerter slaa,
og hvor danske Toner klinge,
skal med Stolthed store, smaa
Fædrelandets Tak jer bringe."

De selv kan ikke modtage vor Tak, fordi de gik Pligtens tunge Vej, for deres Kærlighed til Danmark og for deres Ungdoms Indsats for vor fælles Sag; men vi kan sende Takken til Hjemmene, hvor de savnes. De danske Hjem i Sønderjylland skal vide, at ogsaa denne Sorg vil vi dele med dem; de skal fra os herovre modtage en Hilsen og Tak, et „Fred med de Faldnes Minde"!

Haabet gryr.

„De kan spærre med Farver og med Pæle,
De kan lokke med Løfter og med Løn. —"

Og de gjorde det, de fremmede Undertrykkere, — men Troen paa Sandhedens og Rettens evige og absolute Værdi, det levende Haab om Genforeningen og den dybe Kærlighed til Fædrelandet sejrede hos de danske Sønderjyder, og nu staar de lige foran Opfyldelsen af deres Haab: Genforeningen med Danmark.

En gammel slesvigsk Bonde sagde engang til Redaktør Franz v. Jessen: „Hvis Vorherre havde villet, at Tyskerne skulde vinde, saa havde han vel givet dem en bedre Forstand." Og vist er det, at den ukloge og hensynsløse Maade, hvorpaa Prøjserne har ført Nationalitets-Kampen i Sønderjylland, har bidraget sit til deres Nederlag.

Under Krigen maatte de undertrykte Folk ved de tyske Grænser „lide og tie"; men da Verdenskrigen begyndte at gaa Tyskerne imod, da disse selv erkendte, at de havde tabt den af dem paabegyndte Kamp for Verdensherredømmet, da rejste

Repræsentanterne fra Alsace-Lorraine, Polen og Slesvig i den tyske Rigsdag i deres Folks Navn Kravet om at skilles fra Tyskland.

Det var den 23. Oktober 1918, „Nationaliteternes Dag", som den tyske Presse kaldte den, at Rigsdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle i Rigsdagen i Berlin krævede Opfyldelsen af § 5; og som bekendt svarede Udenrigsminister, Dr. Solf i en Tale næste Dag, at Tyskland loyalt vilde opfylde Præsident Wilsons Program i alle Retninger og alle Punkter og i „Retfærdighedens og Billighedens Aand", men afviste derefter skarpt alle danske Krav, som støttede sig paa Pragfredens § 5. Før Mødets Slutning meddeltes det dog den danske Rigsdagsmand, at den indledende Del af Udenrigsministerens Erklæring ogsaa tog Sigte paa Nordslesvig, men at Regeringen blot vilde hævde, at man fra dansk Side ikke kan gøre *en formel, juridisk Ret* gældende.

Denne Opfattelse af § 5 beror imidlertid paa en Misforstaaelse fra Udenrigsministerens Side. Det er nemlig en almindelig juridisk Regel om Kontrakter mellem to Parter, at dersom der i Kontrakten ogsaa tillægges Trediemand Rettigheder, og Kontrakten meddeles denne „Trediemand" af Parterne, er der herved skabt en Ret for Trediemand, som ikke senere kan ophæves ved en ny Kontrakt mellem de to Parter.

Der er ikke givet den danske Stat noget Løfte i § 5; men Løftet er givet de danske Sønderjyder, og disse har aldrig givet Afkald paa deres Ret. Derfor

er og bliver det en blodig Uret og *aldeles ubestridelig et groft Retsbrud*, naar § 5 ikke er bleven opfyldt.

Men nu, da Tyskland har lidt sit knusende Nederlag, er de danske Sønderjyder sikre paa at komme hjem, og saa kan det jo i en vis Forstand være det samme med § 5.

Efter at det slesvigske Spørgsmaal havde været fremme i den tyske Rigsdag den 23. og 24. Oktober, kom Forhandlingen om dette Emne snart i fuld Gang indenfor Tysklands Grænser.

Her skal blot nævnes det Opraab af 12. November, i hvilket flere Hundrede nordslesvigske Organisationer i Henhold til Udenrigsministerens Tilsagn indtrængende opfordrede Rigskansleren og Rigsledelsen til „ved den forestaaende Fredsslutning at løse det nordslesvigske Spørgsmaal paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret".

Men den største Begivenhed, de danske Nordslesvigere har oplevet, er vel det store Folkemøde i Aabenraa Søndag den 17. November 1918.

Allerede om Lørdagen begyndte Folk at strømme til Aabenraa, men om Søndagen, da Mødet tog sin Begyndelse, var „Folkehjem"s store Sal stuvende fuld; omkring ved tusinde Mennesker var der, og udenfor stod Folk i store Skarer.

Rigsdagsmand H. P. Hanssen-Nørremølle og Landdagsmændene Kloppenborg-Skrumsager og Nis Nissen talte først fra Altanen til over to Tusinde Mennesker og derefter i Salen. Jubelen og Genforeningens Glæde fyldte alle Hjerter og Sind.

Efter at man havde sunget: „Jeg vil værge mit

Land —" talte Rigsdagsmand H. P. Hanssen. Han omtalte det sidste, store Folkemøde, Aarsmødet i Haderslev 1914; siden da var 30,000 Nordslesvigere draget i Krig, og mere end 6000 var ikke vendt tilbage, men havde fundet deres Grav paa Valpladserne i Øst og Vest.

„Dem, der blev derude, gælder vor første Tanke," sagde Rigsdagsmanden under hele den store Forsamlings Tilslutning. „Sorgen holdt sit Indtog i mangfoldige Hjem; men nu kommer den nye Morgenrøde. Og vi kan sige med Terje Vigen:

„Stort har jeg mistet, men stort jeg fik.
Bedst var det, kan hænde, det gik, som det gik. —
Og saa faar du ha'e Tak da, Gud!"

Han skildrede det Arbejde, de danske Repræsentanter i Berlin havde gjort under Krigen for at faa det sønderjydske Spørgsmaal løst, naar Krigen var til Ende, „selv om Tyskland sejrede". Derefter gik han over til en Udvikling af Forhandlingerne og omtalte Begivenhederne i Rigsdagen den 23. og 24. Oktober, hvorefter han under stor Bevægelse i Forsamlingen oplæste et den 14. November dateret Brev fra Dr. Solf, hvori denne som Svar paa det før omtalte Opraab fra den sønderjydske Befolknings Organisationer igen henviste til sin Erklæring i Rigsdagen af 24. Oktober og sluttede med Haabet om, at der „i Fremtiden sikres et for Rivninger frit, nabovenligt Forhold mellem det danske og det tyske Folk".

Rigsdagsmanden omtalte nu den Henvendelse,

som de danske Nordslesvigere et Par Dage senere gennem den danske Gesandt i Berlin tilstillede Danmarks Regering, og hvori de beder Danmark om at blive modtaget og opfordrer den danske Regering til paa Fredskonferencen at tage sig af den sønderjydske Sag og hidføre dens endelige Løsning.

Tilsidst omtalte han de store Opgaver, som Overgangstiden vilde bringe, og udtalte i Tilslutning til Junggreens ofte citerede Ord, „Hvad I vil, at andre skal gøre mod Eder, det gør I ogsaa mod dem“: „Jeg haaber, at vi ikke blot har gjort disse Ord til vore, mens vi var de undertrykte; men at vi ogsaa fremtidig vil betragte dem som Rettesnor ved Behandlingen af vore tidligere Modstandere,“ og sluttede: „saa er det da endelig gaaet, som Bjørnson siger:

„Alt, hvad Fædrene har kæmpet,
Mødrene har grædt,
har den Herre stille læmpet,
saa vi vandt vor Ret!“

Efter Sangen „Jeg elsker de grønne Lunde —“ talte Landdagsmand Kloppenborg-Skrumsager om Trængselstiden under det prøjsiske Aag og om Overgangstiden og udtalte til Slut det Ønske, at de danske Nordslesvigere maatte blive gode Statsborgere i det danske Rige.

Under Landdagsmandens Tale havde et Par tyske Soldater og en Flyver arbejdet sig op igennem Salen. Flyveren kom netop fra Arbejder- og Soldaterraadet i Kiel og meddelte, at dette intet havde imod Mødet og ikke vilde skride ind, selv om Danne-

brog blev hejst, hvorefter han opfordrede Forsamlingen til at synge: „I alle de Riger og Lande —".

Sluttelig talte Landdagsmand Nis Nissen, der udtalte Haabet om et godt Forhold til det nye Tyskland og det tyske Folk og tolkede Glæden over Udsigten til en god og retfærdig Grænse.

Alle Talerne afbrødes Gang paa Gang af øredøvende Bifald, og til Tider vilde Jubelen næsten ingen Ende tage.

Det var en stor Dag!

I 54 Aar havde man kæmpet for sin Ret, og fra Krigens første Dag havde hele Folkets Tanker kredset om det, der nu var ved at blive Virkelighed. Hvad man før næppe vovede at tænke, det havde Talerne tolket under Tusinders Tilslutning.

Glæden var stor; thi man vidste, som „Dannevirke" skrev den næste Dag, at „senest naar Skoven løves igen, maaske før, er vi ogsaa statsligt en Del af det danske Folk."

Om Grænsespørgsmaalet havde Vælgerforeningens Bestyrelse og Tilsynsraad samme Dag næsten enstemmigt vedtaget en Resolution, hvori man udtalte Ønsket om, at det nordslesvigske Spørgsmaal maatte blive løst paa den Maade, at Nordslesvig opfattes som en Helhed, hvis Befolkning ved at stemme Ja eller Nej tilkendegiver, om den vil genforenes med Danmark, og som fastsætter Sydgrænsen for Nordslesvig som en Linie, der gaar „fra Sydpynten af Als ind ad Flensborg Fjord til Kobbermøllebugten, op langs Krusaa Dalen sønden om Frøslev saaledes, at Padborg bliver Grænsestation,

og derpaa følger Skellet mellem Slogs Herred og Kær Herred, Skelbækken og tilsidst Sønderaaen og Vidaaen til dens Bøjning mod Nord, hvorfra den gaar lige ud til Vesterhavet og siden ud om Nordpynten af Sild".

Hvis de Allierede ønsker, at der skal være Folkeafstemning i Nordslesvig, er det aldeles givet, at alt, hvad der ligger Nord for denne Linje, med aldeles overvældende Majoritet vil stemme for Danmark, selv om ogsaa alle Indvandrede og Embedsmænd faar Lov at stemme.

Derimod staar Kampen nu, som vi senere skal se, om Flensborg By og Mellemslesvig, hvor man ogsaa i vide Kredse ønsker at komme tilbage til Moderlandet.

Mellemslesvig og Flensborg.

I daglig Tale bruger vi nu ofte Udtrykkene: Nordslesvig, Mellemslesvig og Sydslesvig, og det er let at se, at denne Tredeling har sin Berettigelse; thi vel er hele Slevig fra ældgammel Tid et dansk Land, men dog er der iøjnefaldende Forskelle mellem disse Egne.

Nordslesvig, Landet mellem Kongeaaen og Flensborg Fjord (og videre tværs over Landet), er nemlig beboet af en Befolkning, som er dansk af Afstamning, dansk i Tale og dansk af Sindelag. Men Sydslesvig, Landet mellem Slien (Dannevirke—Husum) og Ejderen, er derimod tidligt blevet fortysket ved *Indvandring*. Selv om der endnu kan paavises adskillige gamle Stednavne, saa maa vi dog indrømme, at Befolkningen her er tysk baade af Afstamning, i Tale og af Sindelag.

At Nordslesvig ved Fredsslutningen igen bliver vort, er paa Forhaand givet; og sikkert er det, at ingen alvorlig Dansk tænker paa, at Sydslesvig eller nogen virkelig tysk Befolkning skal forenes med Danmark.

Men tilbage staar Spørgsmaalet om Mellemslesvig, Landet mellem disse to Omraader.

Ogsaa her bor der Tusinder af Danske, som ønsker at genforenes med Danmark. Den nye Grænse maa, om den skal være retfærdig, i hvert Fald gaa sønden om de danske Landsbyer i Mellemslesvig, hvis Befolkning ønsker at komme til Danmark.

Forøvrigt beboes Mellemslesvig jo som bekendt af 3 forskellige Folkeslag: Danske, Frisere og Tyske.

Friserne, som bebor Vestkystens Marskegne og et Par af Øerne, nedsatte sig her allerede i den forhistoriske Tid. Det øvrige Mellemslesvig har fra Arilds Tid været beboet af *en dansk Befolkning*, hvis Sprog ganske vist nu for Størstedelen er Plattysk, men mange Sogne er endnu overvejende danske.

Det indvandrede *tyske Element* træffer vi hist og her spredt i Befolkningen; men dette er dog kun af temmelig ringe Betydning. Vort Modersmaal tales endnu af det store Flertal af Befolkningen i Landsbyerne Hjoldelund, Store Vi og Hanved og i alle Sogne Vest og Nord for denne Linie, indtil vi naar det frisiske Omraade, som gaar fra Kysten til en Linie over Langhorn og Nibøl til Klangsbøl.

Ogsaa Syd for Hjoldelund forstaar man dog i vide Kredse Dansk, og dette er ligeledes Tilfældet i den nordlige Del af Angel; men i disse Egne er det danske Sprog døende, idet det ikke længere tales til Børnene.

At det plattyske Sprog har bredt sig over saa

store Dele af Angel, skyldes naturligvis den Misregering, som disse Egne i mange Slægtled har været Genstand for *fra dansk Side.* Man har jo, som tidligere omtalt, allerede i den danske Tid haft tysk Forvaltnings- og Rets-Sprog; men det er værd at lægge Mærke til, at selv det tyske Kirkesprog, som man efter Reformationens Indførelse maatte finde sig i, formaaede ikke at forandre Befolkningens Modersmaal.

Sproggrænsen gik jo, trods alt, endnu for Hundrede Aar siden nede ved Slien og Dannevirke. Det var først, da man i Begyndelsen af forrige Aarhundrede indførte tysk Skolesprog i alle Landsbyer helt op til Flensborg Fjord, at den danske Befolkning begyndte at tale Plattysk med Børnene for at lette disse Skolegangen.

Men trods det tyske Sprogs Fremtrængen i Mellemslesvig findes der endnu mange Sogne, hvor dansk Sprog og Sindelag lever, hvorfor vi ogsaa i den nordslesvigske Vælgerforenings Aabenraa Resolutions § 5 finder følgende Erklæring: „Vi betragter det som en Selvfølge, at tilstødende Distrikter i Mellemslesvig, som rejser Kravet, har Ret til ved særskilt Afstemning at tilkendegive, om de ønsker at komme tilbage til Danmark." — Og allerede den 18. November dannedes i Flensborg „Det mellemslesvigske Udvalg", som nu arbejder for Danskhedens Sag i disse Egne, hvor der i adskillige Byer er en vaagnende dansk Bevægelse; og vi har derfor set en Række Sogne, der ligesom Flensborg har indgivet Petitioner, som med et forholdsvis stort Antal

Underskrifter kræver Afstemning og beder Danmarks Regering om Bistand.

Hvor langt ned, man vil ønske at deltage i Afstemningen, kan ikke siges endnu. Hele Arbejdet fra dansk Side er i den Grad hæmmet — ja, forhindres daglig — af de herskende tyske Kredse, at man kun kan sammenligne Tilstandene med den værste Trængselstid under Fremmedherredømmet.

Hvad der i Øjeblikket fra dansk Side gøres i Mellemslesvig og hvad man ønsker udført, er *et Arbejde for at redde vore sydligste Grænseposter*. Det gælder om, at den Grænse, som nu skal drages, bliver fuldtud retfærdig; og vi har Grund til at tro, at Forholdene, inden Afstemningen finder Sted, bliver ændrede saaledes, at de nuværende Magthavere er sat ud af Spillet, saa Meningstilkendegivelser frit kan fremføres fra begge Sider, og saa enhver, være sig dansk eller tysktalende Mand og Kvinde, i fuld Frihed og paa eget Ansvar kan afgive sin Stemme. Om Grænsen saa bliver „naturlig“ eller ej, krum eller lige, er jo et underordnet Spørgsmaal, naar blot alt sker i Frihed og det er Folket selv, som træffer Afgørelsen.

Hvad *Flensborg By* angaar, da har den i Øjeblikket 65,000 Indbyggere, af hvilke *mindst 8000* taler vort Sprog; og der findes en dansk Foredragsforening med over *1000* og en dansk Ungdomsforening med over *250* Medlemmer.

Flensborg var jo allerede i den danske Tid en overvejende plattysktalende By, og dog var ved Rigsdagsvalget i 1867 53 Procent af Stemmerne danske.

Siden 1864 er Byens Indbyggerantal tredoblet, særlig ved Indvandring Syd fra; men endnu ved Valget i 1881 blev der afgivet flere danske Stemmer end tyske. Der var jo som bekendt ogsaa i den plattysktalende Befolkning i tidligere Tid stærke Sympatier for Danmark.

Nu staar Flensborg paa Skillevejen.

Det vilde være en Uret ikke at spørge Byen, til hvilken Side den vil gaa, nu da den, hvis den skal skilles fra Nordslesvig, *i hvert* Fald mister hele sit nordlige og vestlige Opland og hermed ifølge tysk Opgivelse tre Fjerdedele af den Befolkning, som Byens Forretningsliv og Industri er baseret paa.

At der nu i Flensborg By er ved at vaagne yderligere danske Sympatier, er en Kendsgerning. Den unge Slægt, Sønner og Døtre af gamle dansk*sindede* Familier, som siden 1864 i stort Tal opgav Nationalitetskampen, er ved at skifte Sindelag. Forøvrigt var over Halvdelen af de tyske Stemmer ved Valget i 1912 socialistiske, og der er Grund til at tro, at maaske endog en meget stor Del af disse i givet Tilfælde vil stemme for Danmark. Hvordan Udfaldet vil blive i Flensborg og i det øvrige Mellemslesvig, kan i Øjeblikket intet Menneske sige; og om det vil blive til Gavn eller til Skade for Danmark og for Befolkningen hernede, at Flensborg og maaske Dele af Angel kommer til at ligge Nord for den nye Grænse, kan end ikke de, som er bedst kendt med Forholdene, blive enige om.

Men den trofaste, danske Befolkning i Mellemslesvig og i Flensborg By fører i Øjeblikket under

ulige Kaar en haard Kamp for det, som er Hovedsagen her: *Saa vidt muligt at bevare alt, hvad der er dansk, for Danmark og ikke at øve Uret til nogen af Siderne.*

Maatte deres Sag lykkes!

Maatte hele vort Folk følge deres Arbejde med Kærlighed og Forstaaelse, og maatte ogsaa den danske Menighed i Forbønnens Tjeneste lægge *sit* Lod i Vægtskaalen i denne store Tid, saa vi ender med at bede:

„Skærme Gud vor gamle Rede —
skænke os et Danmarks Kort,
hvor alt Dansk igen er vort!"

Danske Sønderjyder.

Vi ved, at Sønderjylland fra Arilds Tid har været vort, at dets hele Historie falder sammen med Danmarks, at ogsaa Landets Natur er typisk dansk og at dets Befolkning altid har været en dansk Befolkning, som for en stor Del endnu taler vort Sprog, og som ogsaa, hvad Sindelaget angaar, igen i stigende Grad tilhører os.

Og ser vi paa vor Kultur, saa vil vi ogsaa her faa at se, at Sønderjyderne i saa fuldt Maal, som Befolkningen fra nogen anden gammel dansk Landsdel, har givet sit Bidrag til dansk Aandsliv og dansk Kultur.

Hernede virkede Digterne *Edv. Lembcke* i Haderslev og Amtmanden paa Gottorp *Schack Staffeldt* i Slesvig; den gamle Folkesanger *Morten Eskesen* ikke at forglemme.

Her fødtes Folkedigteren *Karsten Thomsen* og Forfatteren *Bendix Hansen*, og to saa kendte Mænd som *Carl Ewald* og *Herman Bang*. Sønderjylland skænkede os Malere som *A. J. Carstens*, *C. V. Eckersberg*, Flensborgeren *Carl Locher* og *Heinrich*

Hansen; en Billedhugger som *H. V. Bissen* og en Salmedigter som *Hans Adolf Brorson;* Videnskabsmænd som Arkæologen *J. G. Forchhammer* og Oldgranskeren *Georg Zoëga;* Entomologen *J. C. Fabricius,* Sprogforskeren *Andreas Højer* og Historikeren, Rigsarkivar *A. D. Jørgensen.*

Hernede fødtes ogsaa Københavns Borgmester *Hans Nansen* og en Theolog og Prædikant som Biskop *Hans Lassen Martensen;* og af de Mænd, som kæmpede for Sønderjylland, var mange, bl. a. Generalerne *Fred. Bülow, Hans Hedemann* og *G. C. Krogh,* født dernede. Adskillige flere kunde nævnes.

Digteren *Johannes Ewald* gik i Skole nede i Slesvig By; og mange er de Navne, som til en Tid har været knyttet til Sønderjylland.

Og endelig vil man ofte i Biografier af store danske Mænd finde Paavirkning fra Sønderjyder, som altsaa indirekte har øvet deres Bidrag til en stor Livsgerning; som Eksempel kan nævnes den Indflydelse, Carstens og Zoëga øvede paa Bertel Thorvaldsen i Rom.

Og den Dag i Dag er en hel Række af de Mænd, som præger vort offentlige Liv indenfor Handel og Industri, Videnskab og Kunst, Sønderjyder eller af sønderjydsk Afstamning.

Historien har tilfulde bevist, at Professor G. Brandes har Ret, naar han i Sønderjydske Aarbøger for 1901 siger: „Hvad jeg vil gøre opmærksom paa, det er, at vor Litteratur og vor Kunst, vor Poesi og vor

Billedhuggerkunst, vort Maleri, slet ikke kan tænkes uden Sønderjyllands Bidrag til dem."

Men ogsaa de Mænd, som Slægt efter Slægt har været Sønderjydernes Førere, bør nævnes; desværre kender vi her i Kongeriget alt for lidt til dem.

Særlig Nordslesvigernes Historie under Fremmedherredømmet falder i høj Grad sammen med deres Føreres Historie.

Lad os da mindes nogle af de mest kendte:

De to gamle Kæmper, *Nicolai Ahlmann* (1809—1890) og *Hans Andersen Krüger* (1816—1881), de danske Nordslesvigeres første Repræsentanter i Berlin; de blev begge ved Valgene den 12. Februar 1867 valgte til Medlemmer af den grundlovgivende Rigsdag for det nordtyske Forbund, og vi kender deres Valgsprog, som gennem de mange Aar blev Nordslesvigernes: „Vi er Danske, vi vil vedblive at være Danske, og vi vil behandles som Danske efter Folkerettens Grundsætninger."

Eller den kloge og ridderlige *Jens Peter Junggreen* (1827—1886) med det sanddrue, retskafne Sind og den stærke Tro paa, at Gud i sin Time vilde krone Retten og Sandheden med Sejr. I 1868 skrev han: „Vi tror paa en evig, retfærdig Verdensstyrelse, og er vort Folk Frelsen værd, saa vil alt det, af hvilket vore Modstandere venter en nedslaaende, sløvende Virkning, kun tjene til at fylde det med den rette Alvor, til at vende dets Sind og Tanker indad mod sit eget Væsen og op imod det høje, og derfra hente Kraft til at holde ud, *indtil Korsets Banner*,

der jo nu i dobbelt Forstand er blevet et Frelsens Tegn, *atter udfolder sig over Nordslesvig.*"

Og, hvor vi egentlig ved lidt om den modige og djærve *Gustav Johannsen* (1840—1901), som (selv født helt nede ved Slien) i mange Aar ikke blot var Nordslesvigernes fejrede Folketaler, men ogsaa deres behændige og taktfulde Repræsentant i Berlin, hvor han stadig forstod at holde aabent om det store Spørgsmaal, som for ham var „*en Hjertesag*, men intet Agitationsnummer".

Eller hvem kender tilfulde den vældige Livsgerning, som blev gjort af Redaktør *Jens Jessen* (1854—1906), der ved sin Jernflid og sine fremragende journalistiske Evner fik ført „Flensborg Avis" frem fra 800 til *10,000* Holdere; som for sine Artikler og sin Kamp for Danskheden i Nordslesvig, men særlig Mellemslesvig og *Flensborg*, maatte tilbringe tilsammen 4½ Aar i tyske Fængsler og betale mange Tusinde Mark i Bøder; men som naaede sin Barndomsdrøm, at „skrive en Avis, som de kloge og dannede vil være glade ved at læse, men som den jævne Mand ogsaa holder af".

„Flensborg Avis" var ubestridt det bedst redigerede Blad paa hele den jydske Halvø; det var den, der var Tale om, da man engang sagde om Højskoleforstander Ernst Trier i Vallekilde: „Det er forbavsende saa god Besked, den Mand ved om alting, og han læser dog aldrig andre Blade end „Flensborg Avis"."

Om Redaktør Jens Jessen kan det siges, at hans

Kamp var Folkets Kamp. Hans Gerning bærer nu Frugt, ikke mindst i Mellemslesvig.

De tre Mænd, som for Tiden er de danske Sønderjyders kaarne Mænd, er Landdagsmændene Gaardejer *H. D. Kloppenborg Skrumsager* fra København (1ste Kreds) og Gaardejer *Nis Nissen* fra Viby paa Als (2den Kreds).

Men først og fremmest maa vi nævne Rigsdagsmand *Hans Peter Hanssen-Nørremølle.*

Et langt Livs utrættelige Arbejde for den danske Sag har gjort ham til Føreren og Høvdingen. Efter al Sandsynlighed vil han blive den, som i Spidsen for sine Landsmænd kommer til at føre Sønderjylland hjem til Moderlandet.

Rigsdagsmand H. P. Hanssen er nu en Mand midt i Halvtredserne, født 21. Februar 1862 paa Gaarden Nørremølle i Sundeved. Af gammel dansk Slægt, som han er, blev han tidlig stillet Ansigt til Ansigt med den nationale Kamp og de Opgaver, den stiller.

Efter alvorlige Overvejelser besluttede han allerede som ganske ung, at hans Livsgerning skulde være et Arbejde for det nordslesvigske Folk.

Og det er sikkert vanskeligt at nævne nogen Politiker, som i den Grad maalbevidst har uddannet sig til sin Gerning som Rigsdagsmand H. P. Hanssen.

Efter en Uddannelse paa Askov Højskole tog han til København for at udvide sine Kundskaber i Politik og Historie og knyttede her Forbindelse med mange fremragende Kvinder og Mænd fra alle Lejre. Aaret efter, 1888, studerede han i Berlin og Leipzig.

I 1888 giftede han sig med Helene Iversen, der, som han selv, hørte til en anset sundevedsk Bondeslægt, og fæstede Bo i Sønderborg. I 1893 flyttede han til Aabenraa, hvor han havde købt Bladet „Hejmdal", som han siden da har været Udgiver af. Han var Vælgerforeningens Stifter og til 1896 dens utrættelige Sekretær.

Fra 1896 til 1908 var H. P. Hanssen Aabenraa-Sønderborg Kredsens Repræsentant i den prøjsiske Landdag; og i 1906 blev han Jens Jessens Efterfølger i Rigsdagen.

I den tyske Rigsdag og den prøjsiske Landdag har H. P. Hanssen udfoldet en betydelig Virksomhed. Han har knyttet Forbindelser med adskillige tyske Parlamentarikere og hos disse formaaet at vække Interesse for Danskhedens Sag. Og den, som har hørt ham og set ham i Folkets Midte, vil forstaa, hvilke Evner netop han har som Rigsdagsmand og Folketaler.

Som Politiker har han dog først og fremmest været Agitatoren, som formaaede, gennem Vælgerforeningen og gennem Pressen, ved Arbejdet for at opføre stedse flere nye Forsamlingshuse, ved sin Gerning i den nordslesvigske Kreditforening til Værn for den danske Jord o. s. v., at føre Befolkningen frem til den Styrke og Sikkerhed, som trods alt kendetegnede Nordslesvigerne, da Krigen udbrød.

Han er en aaben Natur, en rastløs Arbejder og en stor Dygtighed, som selv Modstanderne ofte har udtalt deres Anerkendelse af.

I sit Referat af Folkemødet i Aabenraa den 17.

November 1918 skrev det stedlige Fortyskningsblad, „Apenrader Tageblatt“, om Rigsdagsmand H. P. Hanssen, at hans Tale var holdt i en „absolut værdig Tone“. Gennem Ordene „klang den sikre Forvisning“ om, at Genforeningen var nær. Men han „undlod alle saarende Bemærkninger og undgik alt, hvad der var skikket til at krænke os Tyskere“.

Og, tilføjes der senere, derfor kan vi „ikke skjule vor Beundring for, med hvilken Udholdenhed, med hvilket maalbevidst konsekvent Arbejde, med hvilken Dygtighed denne fremragende danske Fører har kæmpet for Opfyldelsen af sin og sine Partifællers Drøm“.

Elsasserne og Polakkerne har stadig vist stor Forstaaelse for Danskernes eneste Repræsentant i Rigsdagen og Gang paa Gang støttet ham i hans Krav om en retfærdigere Behandling af den nordslesvigske Befolkning.

Paa et Møde i Haderslev i Januar 1919 udtalte Rigsdagsmand H. P. Hanssen, at hans Gerning i den tyske Rigsdag nu var til Ende, og at hans fremtidige Arbejde skal være et Arbejde for Danmark; og alle Danske vil med Tak og Glæde byde ham og hans Fæller velkommen i Danmarks Rigsdag.

Danmarks Vaar.

„Livets Haab paa Mindegrund
Frit med Tak og Tro lad bygge
Under Korsets Læ og Skygge
Her til Sejrens Morgenstund."

Saaledes staar der i Forstuen til et af de bedste danske Hjem i Sønderjylland.

Nu er Sejrens Morgenstund ved at oprinde for vore Brødre og Søstre mod Syd; og hele det danske Folk, paa begge Sider af Grænsen og i de danske Egne i Amerika, ser med Forventning og Glæde hen til Højtidsdagen, da Dannebrogs rød-hvide Dug skal vaje over det genforenede, nye og frie Danmark.

De dernede længes som ingen Sinde før under Udlændigheden. „Vi ser med stor Forventning ind i det nye Aar; Gud give af Naade, at Haabet snart maatte opfyldes. *Vi længes saadan efter vor Mo'r*, vi har lidt meget ondt i det Fremmede —", stod der i en Nytaarshilsen dernede fra.

Og naar den store Dag kommer, vil der fra alle Danske i Kongeriget lyde et fuldttonende og hjerteligt: *Velkommen hjem!*

De danske Sønderjyder vil paa den Dag faa at mærke, at deres gamle Mo'r, Danmark, tager imod dem med Jubel og giver dem den bedste Plads i sit Hjerte.

Med Genforeningsdagen begynder et nyt Afsnit i det danske Folks Historie. Et stort Maal er naaet, vort dyreste nationale Haab er opfyldt og Tusinders Bønner hørt.

Gid det genforenede danske Folk med Troskab mod Fortiden maa løfte Slægtens dyre Arv og føre Fædrelandet frem, saaledes at Broderkærlighed og Lyst til at tjene bliver Drivkraften i alt vort Arbejde for Frihed og Fremskridt, saa Fremtidens store Opgaver maa blive løst til Folkets Gavn.

Og gid det store, vi ser frem imod, Genforeningen, maa lære os at takke *Sejrens Giver* for den store Glæde og rige Gave.

Maatte hele vort Folk paa Genforeningens Dag kunne synge med den danske Menighed:

„Gud ene Tiden deler,
Han saarer, og Han heler,
Han kender smaat og stort;
Han intet ondt bestemte
Og intet godt forglemte,
Alt, hvad Han gør, er herligt gjort!"

Skou & Madsens Bogtrykkeri, København.

Litteratur.

Der findes paa Dansk en ganske særlig righoldig „sønderjydsk Litteratur“ : Videnskabelige og populære Værker, som omhandler Landets Arkæologi og Geologi, dets Historie og Geografi; Rejsebeskrivelser; Biografier; Skønlitteratur; Digte; Skildringer fra Krigene; Brevsamlinger m. m.

De, der ønsker særlige Oplysninger om Emnet, kan henvises til en Litteraturfortegnelse, som udleveres paa det kgl. Bibliothek.

Her skal blot i Flæng nævnes nogle enkelte Bøger, af hvilke flere er benyttet ved Udarbejdelsen af nærværende Foredrag:

Allen: Det danske Sprogs Historie. Theodor Brix: Nordslesvig og Tysklands Selvfornedrelse (oversat fra Tysk). H. V. Clausen: Sønderjylland 1863—93; Sønderjylland (Rejsehaandbog); Sønderjylland (en geografisk Skitse); Før Afgørelsen. Johannes Clausen: Frimenigheden historisk belyst. Vilh. la Cour: Redaktør J. Jessen; Tusindaars Grænsevagt; Sønderjylland under Verdenskrigen; Danevirke og Kampene ved vor Sydgrænse. A. Fabricius: Danmark, Preussen og Bismarck. Andreas Grau: Mellemslesvig. Haandbog i det nordslesvigske Spørgsmaals Historie (Red. af Franz v. Jessen). H. P. Hanssen-Nørremølle: Sønderjylland. „Holger Danske“ (Januarheftet 1911). Carl Hornbeck: Fra Pligtens Land; Der gaar et stille Tog. J. Jessen: Valgtaler 1902; Mellem Østersø og Vesterhav; Redaktør Jessens Artikler. A. D. Jørgensen: Fyrretyve Fortællinger af Fædrelandets Historie. Johannes Jørgensen: Det tabte Land. Hans Kau: J. P. Junggreen. Laura Kieler: Sønderjydske Børn. P. Lauridsen: Da Sønderjylland vaagnede, I—VI (ikke afsluttet). P. Lauritsen: J. P. Junggreen; Gustav Johannsen. M. Mackeprang: Nordslesvig 1864—1909. Harald Nielsen: Sønderjydske Soldaterbreve. Joh. Ottosen: Peter Hjort Lorenzens historiske Gærning. Martha Ottosen: Barndomsminder fra Flensborg; Breve til Hjemmet fra sønderjydske Soldater. Gustav Rosendal: 12 Kort over Sønderjylland samt nogle statistiske Oplysninger. H. Rosendal: Træk af Danskhedens Historie i Sønderjylland I—II. R. P. Rossen: Sønderjyllands Historie i Omrids. Vald. Rørdam: Mikael Steffensen. S. H. Salling: Skolen i Sønderjylland. Peder Skau: Minder fra mit Liv og min Tid. Erik Skram: Hinsides Grænsen. P. Skovrøy: Ti Fortællinger fra Sønderjylland. A. Svensson: Redaktør Jessen. Sønderjydske Aarbøger 1889—1914.

P. Barsøe:

I TROENS LYS.

Begivenhederne i Sønderjylland.

Pris 50 Øre. I alle Boglader.

Flensborg Avis

er

Sønderjyllands mest udbredte Blad.

Abonnement kan tegnes paa ethvert Posthus i Danmark.

Abonnér paa

Grænsevagten.

Udkommer den 15. i Maaneden og er et meget aktuelt, illustreret, sønderjydsk Tidsskrift, som redigeres af Magister Vilh. la Cour.

Tegn Dem hos Deres Boghandler eller paa Posthuset.
Pris Kr. 2,50 Kvartalet (bindende et Aar).

P. Lauridsen:

Da Sønderjylland vaagnede.

Skildringer og Breve fra den sønderjydske Nationalitetskamp op til 1848.
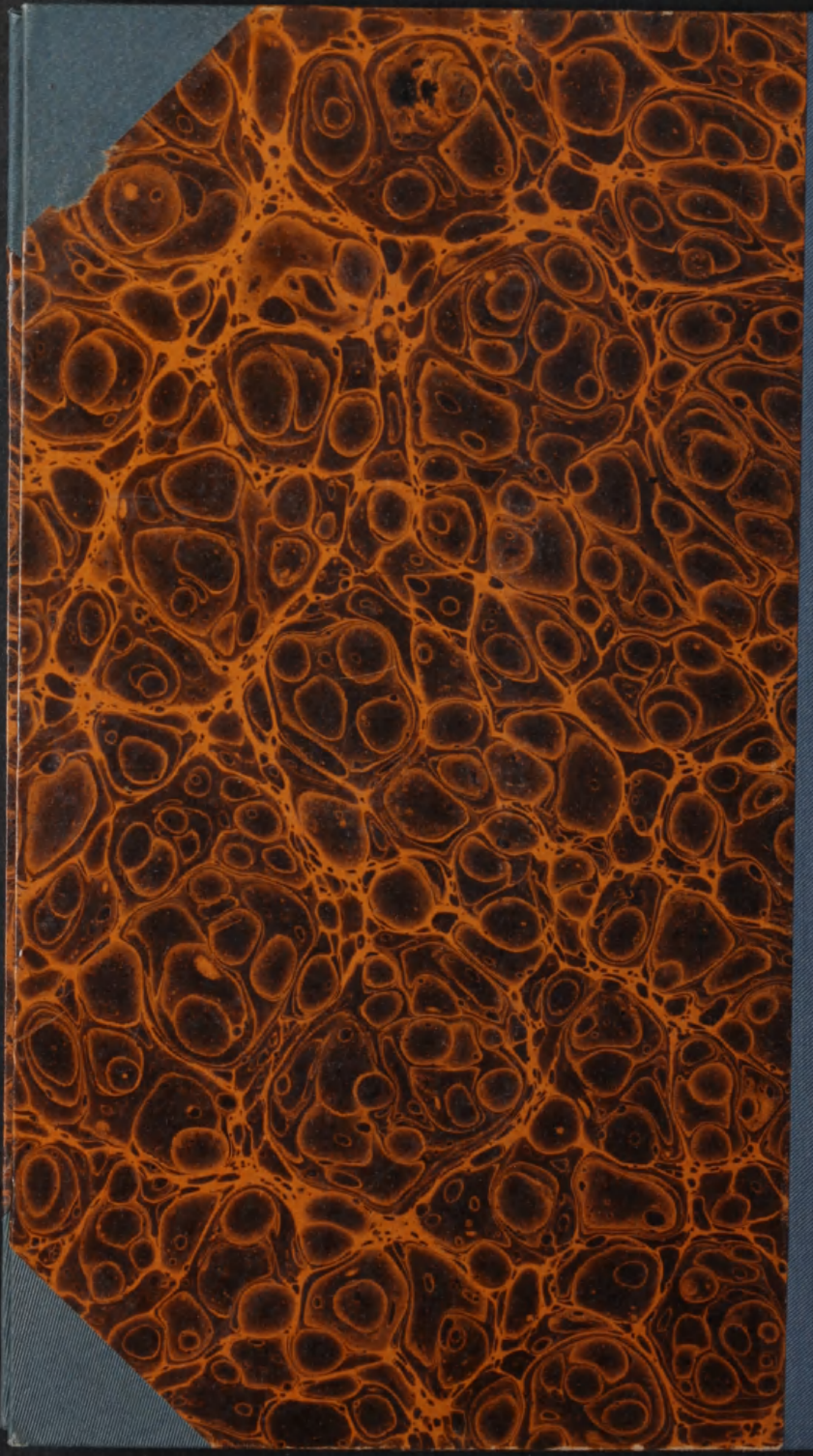
Faas i alle Boglader.